

Digitális mentőöv a mélyszegénységben élőknek

Tarnabod – cigánycsaládok családtámogatásaiból épült lakatlan házak

Azonosító: Digitális mentőöv a mélyszegénységben élőknek - végleges

Készítette: ENO Advisory Kft. ©2009

Utolsó módosítás: 2009. április 20.

Copyright © ENO Advisory Kft.

A jelen dokumentum (a továbbiakban Dokumentum) teljes szövege a szerző, az ENO Advisory Kft. (a továbbiakban Szerző) szellemi tulajdona, és mint ilyen, szerzői jogi védelem alatt áll. Így a Dokumentum egészének, vagy részeinek bármilyen formában és módon történő másolása, többszörözése, nyilvánosságra hozatala csak a Szerző előzetes írásos engedélyének birtokában lehetséges. A Szerző a Dokumentummal kapcsolatosan minden jogot fenntart magának.

A Szerző mindent elkövetett azért, hogy a jelen Dokumentumban átadott információk objektívek, pontosak, megbízhatók, hiteles és ellenőrzött forrásból származók, napra készek, illetve harmadik személyek esetleges jogaitól mentesek, illetve ilyen jogok alapján felhasználhatók legyenek. Mindazonáltal a Szerző semmilyen módon nem tehető felelőssé azért, ha valamely, jelen Dokumentumban közölt információ által, vagy arra alapozva bárkinek kára, vagy egyéb hátránya származik.

Tartalom

1. A FELADAT	5
2. BEVEZETÉS	6
3. MÓDSZER	8
4. A TÁRSADALMI BEFOGADÁS ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉG EURÓPAI STRATÉGIÁJA	11
5. CÉLMEGHATÁROZÁS	14
6. A CÉLCSOPORT BEHATÁROLÁSA ÉS JELLEMZÉSE	16
6.1 Területi lehatárolás	16
6.2 A szegénység kultúrája	20
6.3 Műveltséghiányok – funkcionális analfabetizmus	23
6.4 Egészségügyi állapot	26
6.5 Bűnözés	31
7. JAVASLATOK	37
7.1 A képzés típusa: autodidakta otthonképzés	37
7.2 A hozzáférés médiája: WiFi falu internet	40
7.3 A feltételezett tudásszint	41
7.4 Feltételezett intézményes kapcsolatok	42
7.5 Fejlesztendő készségek	43
7.6 A képzés üzenete: Ablak a világra a WiFi falu lakóinak	44

7.7	A képzés felépítése	45
7.8	Tudásterületek - tudástartalmak	45
7.8.1	Olvasókönyv	46
7.8.2	Család és rokonság	46
7.8.3	A mi otthonunk	47
7.8.4	A háztartás tudománya	47
7.8.5	Az otthon ezeremestere	48
7.8.6	Gazdálkodás azzal, amink van	48
7.8.7	Visszavárunk	49
7.8.8	Másokkal együtt élünk	50
7.8.9	Kik vagyunk, hogyan élünk?	50
7.8.10	Ügyintéző kisokos	51
8.	FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	52
9.	RÖVIDÍTÉSEK	56
10.	MELLÉKLETEK - STRATÉGIAI DOKUMENTUMOK	58
10.1	A Társadalmi Befogadásról szóló Közös Memorandum	58
10.2	Nemzeti Cselekvési Terv a Társadalmi Összetartozásért	60
10.3	Nemzeti Fejlesztési Terv (2004–2006)	63
10.4	A HEFOP prioritásai	64
10.5	Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció	68
10.6	Európa Terv	69
10.7	Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK, 2007–2013)	70
10.8	Az e-Befogadás és a Digitális Írástudás Akcióterve (2008–2010)	73
10.9	Az európai gazdasági fellendülés terve	75

1. A feladat

A Megrendelő – Az Internet Terjesztéséért Alapítvány (AITA) – elvárása a WiFi falu projekthez olyan képzési csomag tartalmi és módszertani tervezése, amely hatékonyan képes segíteni a mélyszegénységben élők helyzetének javításában, tudatosítja és értelmet ad a telepített digitális eszköz használatának, és nem utolsósorban szervező segítséget ad a kezeléshez. A korosztályi lehetőségeket figyelembe véve természetesen a fogékonyabb fiatal korosztály számára kell hangsúlyosan motivációt és mintákat adni, nem feledve a közösség, család és generációk közötti szálak jelentőségét.

Bármilyen egyszerűnek is tűnő legyen a végtermék, szem előtt kell tartani a szükséges komplexitás, és koherencia követelményét. A tartalmi, formai és eszközbeli elemek kidolgozása során érvényesülnie kell egy arculati összhangnak is, ami közös kapcsolatokat teremt az egyes témák megértése során.

Ezt a kívánalmat, mint vezérlő elvet tekinti az alábbiakban részletezett javaslatokat megfogalmazó stratégiai, elemző dokumentum.

2. Bevezetés

A WiFi falu – mint a digitális esélyegyenlőség, illetve az e-befogadás egyik jelentős magyarországi képviselője – elkötelezett a szociális problémákkal küzdő települések, leszakadó társadalmának segítése iránt. Fejlesztési pályázatokkal törekszik támogatni a mélyszegénységben, illetve ennek határán élők esélyegyenlőségét megfizethető szükséges és alkalmas infrastruktúra és technológia terjesztésével.

Az eddigi tevékenység során előtérbe került, hogy a bekapcsolt ügyfelek számára csak akkor lesz képes eredményt hozni, ha egyben megfelelő képzést biztosít annak használatához, illetve támogatást ad olyan tudás – ismeretek és készségek – megszerzéséhez, amelyek mentén javulhatnak a mélyszegénység környezetében élők kitörési esélyei. Az első WiFi faluk pozitív tapasztalatai azt mutatják, hogy aránylag rövid időn belül, országos dimenzióban fog növekedni az igény. Időszerű tehát társadalmi méretekben tervezni a rendszerrel elérhető hatásokat.

Magyarországon közel három évtizedre tekint vissza a társadalomtudományok olyan művelése, amely reálisan tárja fel a társadalom belső szerkezetét, kapcsolatrendszerét, és változásait. Az állampárti rendszer korábbi időszaka megnehezítette a valós vagyoni, és érvényesülési képességek különbségéből adódó szegénység megnevezését, okainak elemzését, és megvalósítható tervek kidolgozását azok feloldására. Gyakorlatilag a rendszerváltáshoz köthető az a pillanat, amikor pártideológiai szempontok már nem befolyásolhatták a tudományos kutatás területeinek megválasztását, vagy az elért eredmények publikálását.

Ugyanezen időpont volt a kezdete az egész országot érintő, sokszerű társadalmi-gazdasági átalakulásnak, ami még a magát felkészültnek tartó, és jelentősebb forrásokkal rendelkező rétegek számára is megoldhatatlan feladatnak bizonyult. Sokkal inkább meghatározta ez a változás azon rétegek jövőjét, akiknek sem felkészültsé-

gük nem volt, sem eszközeik nem álltak rendelkezésre a merőben új kihívásokra adandó válaszok megtalálásához. Nem beszélve az évszázados nyugati piacgazdasággal való kényszerű szembesülésről, a vele való versenyképességi elvárásokról.

Számos elbukott kezdeményezés hátterében megtalálható a valóság tényleges ismeretétől elszakadt, izolált, torzult szakmai, vagy politikai ambíciók által fűtött és vizionált elképzelés megvalósításának kísérlete. Ha ezek minden esetben még nem is világmegváltó célzattal fogalmazódnak meg – bár erre nagyon sok példa található –, lényegük közös: az ember és a társadalom ismeretének hiányában, annak kiiktatásával megfogalmazott, néhány külső paraméterrel jellemzett, konstruált, nem életszerű modell erőltetése.

Ki ne tudna példákat felhozni bármelyik kormányzat idejéből olyan, íróasztal mögött elképzelt szociálpolitikai intézkedésekre, amelyek bevezetése általánosságukban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, sőt léket ütve a támogatások forrásain, negatív társadalmi kihatásokat generáltak. Különösen igaz ez olyan rétegek vonatkozásában, amelyek napi problémavilága alig ismert a jogalkotást előkészítő szakapparátus körében. Nem kell különösen hangsúlyozni, hogy tetten érhetők ezekben a kudarcokban a tervezők valóságtól eltérő sztereotip elképzelései, illetve gyakran a társadalomban élő negatív előítéletek is.

A WiFi falu szociális célkitűzése, és az ehhez kapcsolódó képzési anyag tervezése szükségessé teszi a cél és a célközönség pozicionálását, annak minden specifikumával. Csak ennek pontos behatárolása alapján szabad kiválasztani a tématerületeket, meghatározni azok tartalmát, feldolgozási módját, bele értve a hatékony felhasználáshoz szükséges elemeit is.

3. Módszer

Minden stratégiai dokumentum alapját a helyzetelemzésen túl a pontos célmeghatározás és az e cél elérésének módja, az eléréshez szükséges feladatok meghatározása adja. Mindezek a környezet és az erőforrások alapos vizsgálatára kell, hogy épüljenek.

Bőségesnek mondható a feladat megoldása szempontjából felhasználható releváns magyar adatforrás. A munka végzése során közel száz átfogó, illetve részben speciális területet elemző szaktudományos dolgozat került részletes áttekintésre és elemzésre. Három évtized egyre bővülő (szociológiai-antropológiai, pedagógiai, egészségügyi, nyelvészeti, stb.) kutatási eredményei igazolják, hogy a magyar értelmiség – az akadémikus magasságoktól, a különböző gyakorlati munkát végző szakemberekig – fogékony és kezdeményező a társadalmi különbségekből eredő problémák felismerésében, feltárásában és megoldásának kezdeményezésében.

Ennek, és a közbeszédben megjelenő sok kifogás ismeretében elgondolkodtató, hogy, miért nem jutnak el a mélyreható szaktudományos felismerések és javaslatok a politikai döntéshozókig, és miért nem hoznak ezekre hivatkozva hatékony generális megoldásokat? Válasz található erre mindazon tetten érhető hiányosságban, amely a tudomány terén megnyilvánuló interdiszciplináris kapcsolatok és beágyazottság, a tudós társadalom érdekérvényesítési képességének fogyatékossága, illetve a már utalt politikai döntéshozatal szakmai megalapozottsága terén található.

Az elemzés nagyobb jelentőséget tulajdonít a közismertebb tudományos megközelítések megállapításain túl, a modern antropológiai tanulmányoknak, amelyek az emberi lélek és a különböző közösségi együttélés belső szerkezetét kísérik meg rendszerezetten jellemezni. Sajnálatos, hogy az általános fogyasztási megközelítésű adatközléseken, ténymegállapításokon túl, aránylag szűkösen mondhatók a mély-

szegénységben élők gazdálkodási lehetőségeivel, háztartásvezetésével kapcsolatos szakmai munkák. Hasonlóan hiányolhatók a mélyszegénységben élők számára értelmezhetetlen versenyképesség alternatíváinak javaslatai, olyan programok, amelyek a rendelkezésre álló, vagy elérhető források segítségével esélyt adnának a szinten tartásra, vagy egy reális emelkedésre.

Lényeges gyakorlati módszertani kérdés, hogy a magyarországi mélyszegénység karakterizálása mennyire képes hatásosan megragadni és szétválasztani a szegénységből eredő kulturális vonatkozásokat, a szegénységben is megőrzött és átadott kulturális jegyeitől? Ugyanis e tekintetben különbséget kell tenni azon szegények között, akik a társadalmi mobilitás pályáján leszakadva, hozott, de az adott körülmények között már nem gyakorolható kultúratudattal, emlékekkel rendelkeznek, vagy az alapvetően cigány etnikumhoz tartozó, többé-kevésbé vállalt identitástudattal rendelkeznek. Utóbbiak esetében évezredes kultúrájuk részéhez tartozik a szegénységtudat és a közösségi kapcsolatok összehangolása. Mivel nem várható rövidebb időtávon belül a mélyszegénységben élők életkörülményeinek és életlehetőségeinek, - nem beszélve versenyképességük - jelentős javulása, érdemesnek látszik mélyebben elemezni a cigány-szegénységet, ami támpontot is adhat túlélési stratégiák kialakításához.

Az elemzés feldolgozza az Európai Unió és Magyarország társadalmi különbségek kiegyenlítése és az esélyegyenlőség megteremtése terén megfogalmazott stratégiai elképzeléseit, amelyek azonban alig adnak útmutatást a konkrét, hatékony cselekvések kidolgozásához, és különösen a követés időszakában várható változások mérhetőségéhez.

A központi források allokációját lebonyolító valamennyi pályázat indikátorokat fogalmaz meg az eredményesség mérése számára. Ezek többsége viszont alig korrelál a célváltozókkal. Különösen ingatag lábon áll az indikátorok reálisan várható változásának időhorizontja. E tekintetben ez a stratégiai anyag olyan időintervallumban gondolkodik, amely alatt a felhasználhatók hasznosnak ítélik meg a maguk és a

környezetük számára a képzési lehetőségeket, ahhoz hogy a továbbiakban vállalják az internet szolgáltatás költségeit.

A stratégiai javaslatok azokat a területeket célozzák meg, amelyek belső energiákat tudnak felszabadítani a közösségi együttműködés, és a helyi természeti-gazdasági erőforrások hasznosítása terén. Motiválja a saját erőforrások felhasználását, és nem ígér olyan célok elérését, amelyek várhatóan a külső gazdasági és társadalmi feltételek miatt nem elérhetőek.

4. A társadalmi befogadás és esélyegyenlőség európai stratégiája

Igen nagy számban keletkeztek a társadalmi kohézió lisszaboni stratégiában rögzített céljainak magyarországi teljesítéséről szóló kormányzati programok. Ezek többsége az Európai Unió elvárásainak felel meg. Szerteágazóak maguk az uniós célok, és nehezen átláthatók a magyar viszonyok, ezért a gyakran változó kormányzati célkitűzések sűrűjében nehezen alakítható ki – és ebből eredően nehezen valósítható meg – hosszú távú stratégia a kohézió témakörében.

A hazai stratégiai dokumentumok jelölik ki azokat a területeket, célokat, amelyekre az uniós források igénybe vehetők. A Európai Unió hét éves költségvetési ciklusa során nincs mód eltérni a már meghatározott prioritásoktól, tehát kulcsfontosságú a magyar dokumentumok minősége és koherenciája.

A rendszerváltást követően Magyarországon szinte teljesen visszaszorult a gazdasági tervező munka. A tervezéstől való idegenkedés motivációja részben a korábbi öt éves tervek korszakától való feltétlen és teljes elfordulás volt. Másrészt a gazdasági kényszerhelyzetből adódó megszorító gazdaságpolitikák társadalmi fogadtatásának kudarcai voltak. Az elemző kritikai megállapítások kerülték annak vizsgálatát, hogy milyen ellentmondás feszül az ország szellemi képességei és a túlpolitizált hatalomgyakorlás káros kihatásai között. Nevezetesen a rendszerváltást megelőző időszak sikertelenségeire is jellemző volt, hogy az olykor aprólékos, alapos tudományos megalapozottsággal bíró szakmai döntés-előkészítés javaslatait rendszeresen áthúzták a politikai hatalomgyakorlók szertelen döntéshozatalai. Ezek nem a felkínált alternatívák valamelyikét, hanem egy merőben más logikájú, az elemzésekbe nem illeszkedő kidolgozatlan változatot választottak. Ez a hatalomgyakorlási mentalitás átöröklődött az elmúlt két évtizedre is, szinte függetlenül attól, hogy milyen politikai erők határozták meg a kormányzati cselekvést.

Az átfogó, előre látó gondolkodás és programozás szükségessége elkerülhetlenné vált az uniós csatlakozással. Az uniós támogatások felhasználásának szigorú rendje meghatározóvá vált az átfogó nemzeti fejlesztési programok kidolgozása számára is. Az EU elvárásainak megfelelően a csatlakozás időpontjától életbe kellett lépnie az „első” Nemzeti Fejlesztési Tervnek (NFT) (2004–2006). Így kapott helyet az Unió által intézményesített tervezés a magyar párt- és közpolitikában. Ezt megelőzően a társadalmi kohézió témaköréhez kapcsolódóan már érvénybe lépett egy uniós stratégiai dokumentum, a Társadalmi Befogadásról szóló Közös Memorandum.

A társadalmi kirekesztés és a szegénység elleni fellépést az 1997-es amszterdami Európai Csúcs iktatta az Unió alapszerződésének szövegébe, és 1999-től lépett hatályba. A 2000-ben elindult lisszaboni stratégia az Unió négy prioritása közül az egyikként definiálta a társadalmi kohézió elősegítését. A szintén 2000-ben elfogadott Szociálpolitikai Menetrend rögzítette azokat a területeket is, mint:

- a szociális védelmi rendszer korszerűsítése,
- a társadalmi befogadás elősegítése,
- a nemek közötti egyenlőség erősítése,
- az alapvető jogok érvényesülése, és
- a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem.

Ezekre vonatkozóan írja elő az EU a cselekvési programokat. A 2004 májusában csatlakozó közép-európai és balti államok tekintetében fokozottan igaz, hogy az európai társadalom kettészakadásának megállítása, az európai versenyképesség feltétele a társadalmi kohézió. A kohézió erősítése és megőrzése nélkül elérhetetlen a csatlakozó országok versenyképessége. Ebből adódóan **Magyarország számára is stratégiai célkitűzés – egyben nemzeti érdek –, hogy a társadalmi kohézió erősítése horizontálisan érvényesüljön a fejlesztések tervezésében és megvalósításában.**

A különböző – Európai Uniós és hazai – stratégiai dokumentumokban (lásd mellékletek) megtalálható társadalmi befogadás támogatásával kapcsolatos célkitűzések alapján következetes, erős elvárás és elkötelezettség állapítható meg. Ugyanakkor a

dokumentumok nem határoznak meg konkrét intézkedési javaslatokat az esélyegyenlőség megvalósításának mikéntjére.

Az egyes társadalmi csoportok, illetve a földrajzilag körülhatárolható területek különbözőségének csökkentése olyan idődimenziójú fejlesztési folyamatokat feltételez Magyarországon, amelyek túlmutatnak az EU jelenlegi, 2007-2013-as költségvetés-tervezési időszakán. Különösen igaz ez azon társadalmi csoportok esetében, ahol legalább egy generáción keresztül gyakorlatilag nincs lehetőség a társadalmi mobilitásra. Olyan mértékű szociokulturális különbségeket kell felszámolni, amelyek létezésével maguk a közösség stratégiák sem számoltak.

Még így is nem kevés forrás áll rendelkezésre a társadalmi befogadás célkitűzésének támogatására. Éppen ezért nagy a nemzeti programalkotók társadalompolitikai felelőssége, hogy minden ponton összehangolt tervezés alapján határozzák meg a pályázatok célrendszerét.

Különösen fontos kérdés, hogy a felzárkózás folyamatát támogató oktatási, képzési, munkaerő-piaci és esélyegyenlőségi programok a kedvezményezett célcsoport valós helyzetének, reális képességeinek és lehetőségeinek ismeretében szülessenek. Megvalósítható, mérhető és követhető akciókra van szükség. Folyamatos monitorozással kerülni kell minden olyan programot, amely nem tudja bizonyítani a helyi negatív paraméterek javulását, annak ellenére, hogy esetleg az elszámolás szempontjából dokumentálni tudja a mennyiségi teljesítményeket.

5. Célmeghatározás

Jelen fejezetben a stratégiai célok rövid felvázolására teszünk kísérletet. Mindezt azonban kénytelenek vagyunk időtáv és társadalmi kihatások tekintetében óvatosan megtenni. Ugyanis bár a WiFi falu mára már több mint 1500 háztartást ért el, és rövid időn belül várható további 1500 háztartás bekapcsolása a projektbe, ez mégis csekély kört érint a mélyszegénységben élők számát, és ezen belül még a cigányság létszámát tekintve. Mindenesetre elmondható, hogy az itt vázolt célállapotok elérése rövidtávon nem valószínű, azonban középtávon - amennyiben a megfelelő eszközrendszer kerül alkalmazásra a problémák kezelését illetően - már érezhetőnek kell lennie a változásnak.

A bevezetőben jelzett rövid célmeghatározás specifikálását talán hatásosabb volna annak felsorolásával kezdeni, hogy mire nem vállalkozhat ez a projekt a mai magyar valóságban. Gyakori jelenség ugyanis, hogy a szegénységgel kapcsolatos problémák megoldási javaslatoként alapvetően a bőséges, rejtett pénzforrások megnyílását, azonnali, jól kommunikálható eredmények elérését várják egy-egy új ötlettől vagy intézkedéstől. Ennek hiányában csalódottan utasítanak vissza alapvetően jó és hasznos kezdeményezéseket. A korábbi évtizedek központi hatalma kizárólag állami megoldási módokra szocializálta a ma harminc évnél idősebbek gondolkodását, akik általánosságban így kevésbé képesek új, rugalmas megoldások felismerésére és megvalósítására. (Nem úgy, mint például Esztergár Lajos tette a két világháború között Pécsen, ahol a szegény gyerekes családok – adott esetben – egy igénytelen takarmányozású kecskét kaptak a várostól, ami biztosította a kisgyermek nap tej-szükségletét.) Természetesen még inkább vonatkozik ez a deprivált helyzetben élők-re, akik egy felettes megmentőtől várják az egyszerű megoldást: jövedelmi hiányuk rendszeres feltöltését.

Amikor nap, mint nap az alapvető megélhetésen kell gondolkodni, akkor nehéz meggyőző érveket találni arra, hogy az érintettek világtól és gondolkodásmódjától távolinak nevezhető korszerű informatikai berendezés fog esetleg megoldást ajánlani. De a WiFi falu alapgondolata ígéretesebb, amely először kihelyez berendezéseket, és lehetőséget ad a kipróbálásra. Olyan mint a modern termékismertető, amely a vevő lakásán mutatja be az eladni kívánt berendezést, és időt hagy az ismerkedésre a döntés előtt.

Kitörési pontok keresése eredménnyel akkor járhat, ha az együtt élő közösség olyan érdekeit célozza meg – és erről meg tudja őket győzni –, amelyekből mindenki részesülhet, és valamilyen értelemben javíthat a helyzetükön. Ha ez a külső „beavatkozás” láthatóan nem „fenyegeti” a közösség szabályait, kultúráját. Jó példaként lehet említeni erre a monori cigánytelepen kialakított higiénés és művelődési konténereket, amelyeket a helyi több száz fős cigány közösség elfogadta. Követendő normának tekintik az iskolás gyermekek számára a konténerek adta lehetőségek igénybe vételét.

Szólni kell azokról a mélyszegénységben élőkről, akik főleg vidéken és a tanyavilágban magányosan élnek. Ők nem szerveződnek telepekbe, hanem a sorsuk és életvezetésük miatt jutottak kritikus körülmények közé. Esetükben a kapcsolatok hiánya vagy azok nagyon szűkössége miatt nem alakul ki a telepeket jellemző közösségi szegénység-kultúra. Atomizálva élnek. Magatartásukat a beletörődés, és az apátia határozza meg. Ők csak a tartós, személyes segítő kapcsolatokra rezo-nálhatnak.

Miközben joggal állítható, hogy a WiFi falu nem vállalkozhat országos szociálpolitikai adósságok megszüntetésére, kiváltására, mégis betölthet olyan pozitív küldetést (mint a fentebb említett „pécsi kecske”), ami javíthat a mélyszegénységben élő családok életminőségét és hozzájárulhat a társadalmi együttélés javulásához – divatosan szólva –, a (re)integrációhoz.

6. A célcsoport behatárolása és jellemzése

6.1 Területi lehatárolás

A nyilvános WiFi falu pályázatok és a hozzájuk kapcsolódó mikro hitelekkel kapcsolatos „szegények bankja” elképzelések megcélozzák a szegényeket, és közöttük is a mélyszegénységben élőket. Az általános jellemzők felől megközelítve, hol élnek és milyen jellemzőkkel bírnak, akik várhatóan ebbe a körbe tartozhatnak?

Topográfiai szempontból a bekapcsolás lehetősége a központi sugárzó egységtől belátható, és mért távolság szempontjából nem túl messze, néhány száz méterre élő lakosok esetében jöhet szóba. Ezért el kell tekinteni az októ a szegényektől, akik egymástól nagy távolságra található, szórt elhelyezkedésű épületekben, a tanyavilágban élnek, függetlenül attól, hogy számukra is hasonló lehetőségeket biztosíthatna a hozzáférés, mint a településeken élők számára. Ugyanakkor tény, hogy korösszetétel szempontjából ma már kevesebb gyermek és fiatal él a tanyákon, mint a falukban és a városokban. Ami azt jelenti, hogy ez a korlátozás elvileg csak kisebb mértékben csökkenti az esélyegyenlőség megvalósulását.

Országsszerte tapasztalható tendencia a kistelepülések leszakadása, aminek háttérében és egyben következményeként is ezek elöregedése és humán erőforrásaik és önálló közintézményeik (óvoda, iskola, helyi egészségügyi vagy szociális szolgáltató) teljes elvesztése áll. Mivel a modern technika eszközei iránti érdeklődés elsősorban a tanulói és fiatal korosztály részéről várható, ezért a jellemzően idős lakosságú települések bekapcsolásával nem kell számolni.

A WiFi falu pályázatok területi lehatárolással kapcsolatos másik kitétele a leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségekbe tartozó települések támogatása. Ismertes, hogy a 2007-ben megjelent jogszabály nevesítette, az EU-s támogatásra is jogosult leghátrányosabb helyzetű kistérségek végső besorolását. A számítás alapját a KSH

által kidolgozott komplex mutató képezte, amely a 67/2007. (VI.28.) OGY-határozat 3. sz. melléklete alapján az alábbi fő kategóriák és ismérvek alapján került meghatározásra:

I. Gazdasági mutatók

1. A működő gazdasági szervezetek 1000 lakosra jutó száma
2. A vendégéjszakák 1000 lakosra jutó száma
3. A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó száma
4. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakból
5. A szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakból
6. A működő gazdasági szervezetek számának változása
7. Az önkormányzatok helyi adóbevétele egy lakosra
8. A tudományos kutatók, fejlesztők 1000 lakosra jutó száma

II. Infrastrukturális mutatók

1. A közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya
2. Az egy km vízvezeték-hálózatra jutó zárt csatornahálózat hossza
3. A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában
4. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya
5. A hétköznapi elérés mutatója

6. A telefon-főállomások 1000 lakosra jutó száma
7. A kábeltelevízió előfizetőinek 1000 lakosra jutó száma
8. A szélessávúinternet-előfizetők 1000 lakosra jutó száma
9. A gyorsforgalmi csomópontok elérés mutatója

III. Társadalmi mutatók

1. Az épített 3 és annál több szobás lakások aránya
2. A személygépkocsik kor szerint súlyozott 1000 lakosra jutó száma
3. Vándorlási különbözet: időszak közepi 1000 fő népességre jutó évi átlag
4. Halálozási ráta (az 1000 lakosra jutó halálozások száma)
5. Az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem
6. Urbanitás/ruralitás indexe

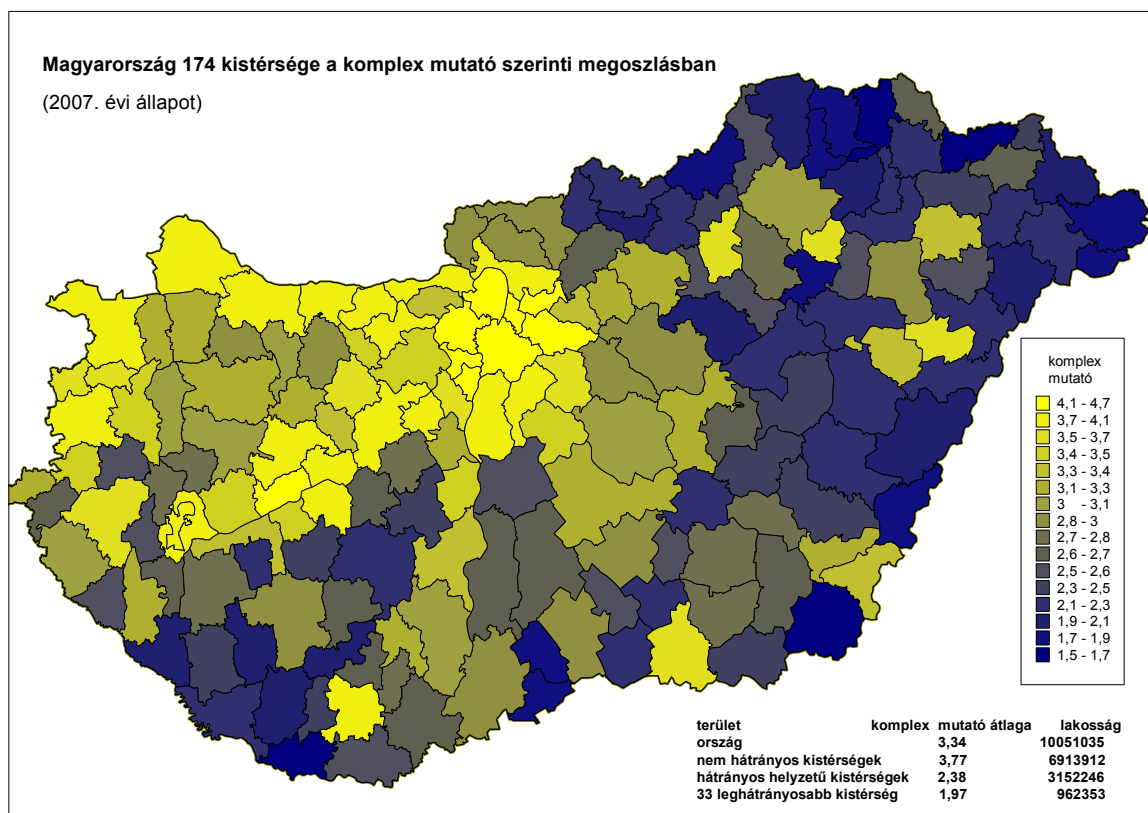
IV. Szociális mutatók

1. Fiatalodási index
2. A foglalkoztatott nélküli háztartások aránya
3. A legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya
4. Az önkormányzatok által rendszeres szociális segélyben részesítettek száma
5. A rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek

V. Foglalkoztatási mutatók

1. Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú népességből
2. Tartósan nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes népességből
3. Aktivitási ráta

Magából a felsorolásból is látható, hogy számukat és súlyukat tekintve nem kellő arányban reprezentált a térségben élők szegénysége. A végső besorolást sem szakmai szempont, - a komplex mutató által azonosítható szegénységi küszöbhez viszonyított érték - döntötte el. Az összlakosság 10%-át kitevő, 33 legkisebb mutatójú kistérség lett a deklarált leghátrányosabb helyzetű kistérség, ami közel harmada a szakmailag szegénynek minősített 94 kistérségnek. Ez utóbbiakban él egyben a lakosság egyharmada is. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek eloszlása alapvetően tömbös jellegű. Főleg Észak-és Kelet Magyarország, valamint a Dél-Dunántúl területén található egymás szomszédságában.

6.2 A szegénység kultúrája

A szegénység, mint a társadalmi rétegződés egyik meghatározó ismérve alapvetően a javak és lehetőségek hiányával függ össze. Ez a hiányállapot a meghatározója, még akkor is, ha adott esetben de facto rendelkezésre állnak is bizonyos alapvető források. Ugyanis a szegénységállapottal együtt járnak az önértékelés, az érdekérvényesítés, az erőforrások felhasználásának és előrelátó beosztásának képességbeli hiányai, amelyek részét képezik az élethez szükséges javak és lehetőségek említett hiányainak.

Jelentősen eltérő eredményre lehet jutni, ha a szegénység állapotot jellemző javak hiányának, kizárólag egy meghatározott szintű jövedelmet tekintenek. Ugyanaz a jövedelem nem feltétlenül vezet ugyanolyan hiányállapothoz. Attól függően, hogy milyen beosztással és milyen fogyasztási stratégiával használják fel a háztartások ugyanazt az összeget, más eredményre lehet jutni. Elég csak utalni arra, hogy az elmúlt évszázad súlyos válságidőszakai alatt egyes családok eredményesen tudták kamatoztatni korábbi generációs tapasztalataikat. Különböző gyűjtögetésekkel, természetben található növényekkel, a rendelkezésre álló anyagok többcélú felhasználásával kiegészítették, megsokszorozták az erőforrásaikat. Mások viszont beosztás nélkül időnek előtte felélték a tartalékaikat, és ez által folyamatos hiányállapotban éltek.

Az életben maradáshoz szükséges erőforrások állandó szűkösségének tudata, a mának és a holnapnak folyamatosan megélt egzisztenciális veszélyeztetettsége sajátos tudat-, és lelkiállapotot alakít ki. Legfeljebb mennyiségi és minőségi kérdések határozzák meg a több - kevesebb állandó jövedelemmel rendelkező rétegek esetében a fogyasztás problematikáit. A szegényeknél (mélyszegénységben élőknel) viszont az „egyáltalán lesz-e” bizonytalanság a meghatározó alapkérdés.

Az állandó hiánytudat keltette instabilitás válik stabil értéké. Ez határozza meg az alapvető erkölcsi normát. Mivel az ember a stabilitásra törekszik, ezért a szegénységben élő stabilizációs törekvése nem fog máshova vezetni, mint az instabilitás ál-

landóságának elfogadásához, az ezzel való együttléthez szükséges személyiségjegyek kialakulásához. Szinkronba kell hoznia az életvezetését, gondolkodását, kommunikációját, és minden más magatartásformáját az instabilitással.

Nem könnyű megérteni, hogy miként és milyen személyiségromboló károkkal jár a mélyszegénységben élőknek egy önmaguk természetével ellentétes egyensúlyi állapotba eljutni. Naponta szembe nézni az anyagi és szellemi javakból való kirekesztettséggel, és az ezzel járó leküzdhetetlen távolságokkal, az alkalmazkodással, mint az egyetlen megmaradt társadalmi kapcsolati formával. A terepen dolgozó, az emberekkel napi kapcsolatban levő egészségügyi, oktatási és szociális közigazgatási szakemberek tapasztalata megerősíti, hogy ez a deprivált állapot súlyos személyiségzavarokhoz vezet, apátiához és anómiához.

A társadalom többi rétege részéről megnyilatkozó pozitív, segítő viszonyulás csak akkor lehet eredményes, ha ismeri és számolni tud a szegénységben élők sajátos problematikájával, mentalitásával. Ha képes olyan kommunikációra, amely bátorítást, ösztönzést és reményt ad a bizonytalanság kultúrájára szocializálódott személyiségnek. Szükségtelen példákat sorolni számtalan kudarcot vallott kezdeményezésre, amelyek egyéni, közösségi vagy kormányzati eszközökkel, de koldusnak adott adományokkal közelít a mélyszegénységben élőhöz. Eltérő mentalitások, eltérő magatartásbeli attitűdök teszik lehetetlenné a kommunikáció első lépését, a megszólítást. Legtöbbször már ebben nyomatékkal kifejeződik, hogy a másik a társadalom „hulladék”-telepének tekintett rétegének, a „pári”-kaszthoz tartozó tagja. És a gesztus nem céloz mást, mint a tényleges éhhaláltól való megmentést.

Nem véletlen, és mára a településszerkezetek szemantikájaként is lehet tekinteni, hogy a mélyszegénység fizikai elkülönítéssel, vagy önként választott elkülönüléssel jár. Jelen elemzés szempontjából a vidéki, a leszakadó falvak esetében tapasztalható „telepedés” tendencia a fontos, amely legfőképpen a jól körülhatárolható roma-telepeknél figyelhető meg. Legyenek ezek akár a település határában, akár egy megnevezett házsorában.

Az egymás szomszédságában, mélyszegénységben élők sajátos kultúrát alakítanak ki. Jellemzően vagy a társadalom „örök” vesztesei, a leszakadtak, vagy egy ősbibb, már generációkon át a mélyszegénységre szocializáltak, a „törvényen kívüliek” alakítják a kultúrát. Ennek lélektani kettőssége megragadható a többségi társadalommal való egyéni találkozás során a beletörődés, míg a szegények egymás közötti kommunikációjában az egymásra erősítően ható ellenségesség jellemezte viszonyulásban. Ezek a naponta stimulált és kondicionált meghatározó negatív érzések tartják össze, és egyben tartják fogságban a szegénytelepek lakóit. Csoportszinten is megjelenik, hogy összefogva sem tudnak helyzetükön javítani, akár csak egyik-másik tagjukat előnyösebb helyzetbe hozni, vagy a csoportból kijuttatni. Így válik a bizonytalanság, és az ezzel összefüggő váratlan erős indulati megnyilvánulás csoportkultúrát meghatározó tényezővé.

A szegénytelep és sajnos mondható nyugodtan, a szegény-állapot legfőbb jellemzői: szűkös és szegényesen felszerelt lakóterek; az együtt élők zsúfoltsága, a személyes terek hiánya; a magán-, a család és a közösségi terek közötti határok hiánya; a mindennapi cselekvések intimitásának leszűkülése; egyfajta kollektív bizalmatlanság a személyes élettér iránt. Ez sajátos tudati-lelki átformálódással is jár, ami tudomásul veszi, hogy minden szempontból lecsökken az intimitás lehetősége, és az erre még megőrizhető rejtett tér.

A nagyvárosi hajléktalanság életút-történetei azt mutatják, hogy alapvetően a támogató közösség hiánya determinálja a kockázati helyzetbe került személy identitásának végső feladását. Városi környezetben magukra maradt szegények képtelenek életüket továbbra is úgy megszervezni, mint a vidékiek, akik sokszor a közüzemi szolgáltatások kikapcsolása esetén is fenntartják szűkös lakhatási lehetőségüket és gondoskodnak magukról a környezet adta lehetőségek szerint.

Évszázados tapasztalatokkal rendelkezik a cigányság a társadalom peremén való élés és fennmaradás megoldási technikái illetően. De nem csak a negatív helyzetekre van történelmi tapasztalata, hanem a társadalmi mobilitásra, a deprivált állapotból való kijutásra is. Összetartozása, kultúrája nem csupán a közös szegénységre épül,

hanem a szegénységben is képes megtartani és közvetíteni a környező többségi társadalom kultúrájával egyenrangú értékeket. Ami generációkon át képes reményt adni helyzetének javítására. Kultúrájának vertikuma teljesnek mondható. A nyelvi írásbeliség kultúrákövetítő hatását évszázadokon át pótolta az intenzív szóbeliség és egyéb közösségi kommunikációs megoldások.

6.3 Műveltséghiányok – funkcionális analfabetizmus

A társadalmi integráció alapfeltétele, hogy az egymással érintkező személyek közös fogalmakat használjanak, magatartásuk, cselekedeteik közös kulturális értékek mentén szerveződjenek, és reflexióik azonosan értelmezhetők legyenek. Az ehhez szükséges ismeretek, és tudás egy része abból a közösségből származik, amelyben megszülettek és élnek. Másik jelentős a közoktatási és nevelési intézményeken keresztül szerezhető meg. Döntően attól függ, hogy mennyire képes a kapottakkal beilleszkedni a társadalomba, hogy milyen eredményességgel fejezte be iskolai és szakmai tanulmányait.

Ahhoz, hogy valaki szakképzésben, vagy felnőtt korában bármilyen továbbképzésben vegyen részt általános feltétel, hogy rendelkezzen valamilyen meghatározott iskolai végzettséggel. Ezek megléte viszont még távolról sem nyújt biztosítékot arra, hogy a képzésben megállja a helyét, és fejlődni tud. Ugyanis a háttérben olyan tudásbeli hiányok húzódnak meg, amelyek alkalmatlanná teszik az egyént új ismeretek megszerzésére, feldolgozására, és azok bármilyen felhasználására. hiányok egyike az írás-olvasás képességének elégtelen volta, amelyet többségében funkcionális analfabetizmus szóval jelölnek. Természetesen ez nem jelenti minden esetben a teljes analfabetizmust, de alkalmazhatósága tekintetében gyakorlatilag ugyanazt az eredményt mutatja. Nem képesek problémáikat megoldani olyan szinten, mint akik birtokában vannak az írás-olvasás készségének. Még akkor sem, ha de facto képesek olvasni vagy valamit leírni, de az olvasottak értelmi feldolgozása, a megfelelő következtetések és cselekedetek megtétele nem következik be.

El kell ismerni, hogy az analfabetizmus, mint kulturális adaptációs probléma más műveltségű rétegeknél is megjelenik. A kulturális szimbólumrendszer átalakulása, az informatikai forradalom, illetve a műveltség és a művelődés szerkezetének átrendeződése hatással van a funkcionális analfabetizmus jelenségére. Ugyanakkor az olvasás-írás tudás még mindig nélkülözhetetlen kifejezője, hordozója és eszköze a gondolatoknak, a tudásnak, a gondolkodásnak, a tanulásnak, és a kommunikációnak. Az olvasás-írás minősége ezért elég pontosan kifejezi a műveltség, a művelődés minőségét és meghatározza a tanulás lehetséges színvonalát. A funkcionális analfabetizmus korlátozza a kulturális szocializációt, és a művelődésre-képzésre irányuló motivációt.

A funkcionális analfabetizmus jelenléte a modern társadalmakban jelentős (egyes álláspontok szerint egyre jelentősebb) társadalmi csoportokra jellemző. Meghatározza társadalmi perspektíváikat, minthogy folyamatosan rontja alkalmazkodási esélyeiket a gazdasági-társadalmi változásokhoz, ezen belül az információk befogadásának, értékelésének-szelektálásának és közlésének világméretű átalakulásához. Ily módon konzerválja, majd degradálja életük minőségét, s ezáltal szükségszerűen a nagyobb közösség társadalmi minőségét is.

Kialakulását tekintve a funkcionális analfabetizmus összefüggésbe hozható az „elektronikus vizualitás” tömegművelődés elterjedésével, a videoklip-univerzum előretörésével, de ugyanakkor nem magyarázza a világméretű jelenséget. Hatása gátat fog szabni az információs forradalomnak is, ami végezetül művelődési torzulásokhoz fog vezetni. Legalapvetőbb magyarázatként a funkcionális analfabetizmus a háttérben szerepet játszó család és környezet szociokulturális helyzete mutatható ki, annak tényleges motiváló-gátló hatásaival, és igényeivel.

Magyarországon az évenként megtartott, OECD kezdeményezésű u.n. PISA felmérések szerint minden negyedik-ötödik tanuló funkcionálisan analfabéta. Az olvasás-készség előkészítő szintjén reked meg a 4. évfolyam tanulóinak 18, a nyolcadikosok 14, a tizedikesek 9 százaléka. Nekik még a betűző olvasás is problémát okoz, anal-

fabéták. Ugyanezekben az évfolyamokon a csak a betűző olvasásra képes funkcionális analfabéta tanulók aránya 24, 22, 20 százalék.

Az előbbi adatoknál elgondolkodtatóbb a 2000-ben publikált „Literacy” - kutatás eredménye, amely szerint a felnőtt magyar lakosság 80 százaléka rosszul vagy gyengén teljesít az olvasási feladatokban. Ez olyan magas szám, ami azt mutatja, hogy szinte minden családban jól jöhet egy alkalmas segítő eszköz.

Jelen stratégia szempontjából kevésbé releváns, hogy milyen strukturális és módszertani hiányosságok mutathatók ki a közoktatásban. Egy biztos, hogy nagyobb szakmai figyelemmel és felkészültséggel kellene támogatni a hátrányos helyzetű tanulók olvasás-írás tanulását. A meg nem újuló pedagógiai kultúra újratermeli - klónozza az iskolapadokban a funkcionális analfabetizmus utánpótlását. Minden eszközzel és egyéb külső rásegítéssel arra kellene törekedni, hogy kialakuljon az olvasás-írás, és értés készség még mielőtt ennek hiánya bepótolhatatlan hátrányt nem jelent más tantárgyi tudások és készségek megszerzésében.

A téma szempontjából érdemes megfontolni, hogy miért vált sikeressé a múlt század elején speciális célzattal, a szegény gyári munkások gyermekeinek kitalált Waldorf oktatási módszer? Miért terjedt el olyan könnyen? És miért van olyan nagy? Nyilván azért, mert nagyon alapos ismereteket szerzett Rudolf Steiner¹ az oktatandó gyermekek környezetéről, képességeiről és lehetőségeiről.

Bármilyen felnőttoktatási rendszer is csak akkor kezdhető meg, ha megfelelő az olvasás-írás készség. Természetesen lélektanilag érthető, hogy felnőttek esetében nem egyszerű szembesülni és szembesíteni sem ezen alapvető készség hiányával,

¹ Rudolf Steiner (1861-1925) osztrák filozófus, író, dramaturg, tanár, az antropozófia megalkotója, a Waldorf-pedagógia kidolgozója, az emberközpontú nevelés művészetét kívánta megvalósítani. A Waldorf-pedagógia célja, hogy módszerével és nevelésméleteivel a gyermekek egészséges fejlődését támogassa.

de alkalmas, esetleg autodidakta tanulási módszerek és eszközök alkalmazásával megelőzhető az elkerülhetetlen lemorzsolódás, vagy kudarc élmény. Ha ennek valós jelentőségét felismernék az oktatásszervezők, akkor minden bizonnyal számos eszközzel segítenék ennek a részképességnek pótlását. Sajnálatos módon nincsenek erre tekintettel a munkaerő piaci képzési programok sem, nem honorálják az ilyen teljesítményeket, sokkal inkább a nyers beiskolázási számok növelését. A megélt sikertelenségek gátat szabnak a további próbálkozásnak, aminek következtében csökken a munkaerő piaci pozíció, és növekszik a tartós leszakadás esélye.

A funkcionális analfabetizmus különösen tetten érhető az intézményesen szervezett közösségekben, amelyek gyakran a társadalom hátrányokkal küzdő rétegeiből verbuválódnak. Ilyen csoportok élhetnek a honvédség sorállományában, a büntetés-végrehajtási intézményekben, illetve tagjai nyomon követhetők a büntetésüket utógondozásában, a pártfogói felügyelet intézményeiben. Mivel ezen intézmények hatóköre időben erősen korlátozott, ezért feltétlenül szükséges a szerves kapcsolat kiépítése a társadalom azon intézményeivel, akik a megkezdett folyamatokat ténylegesen vezetik.

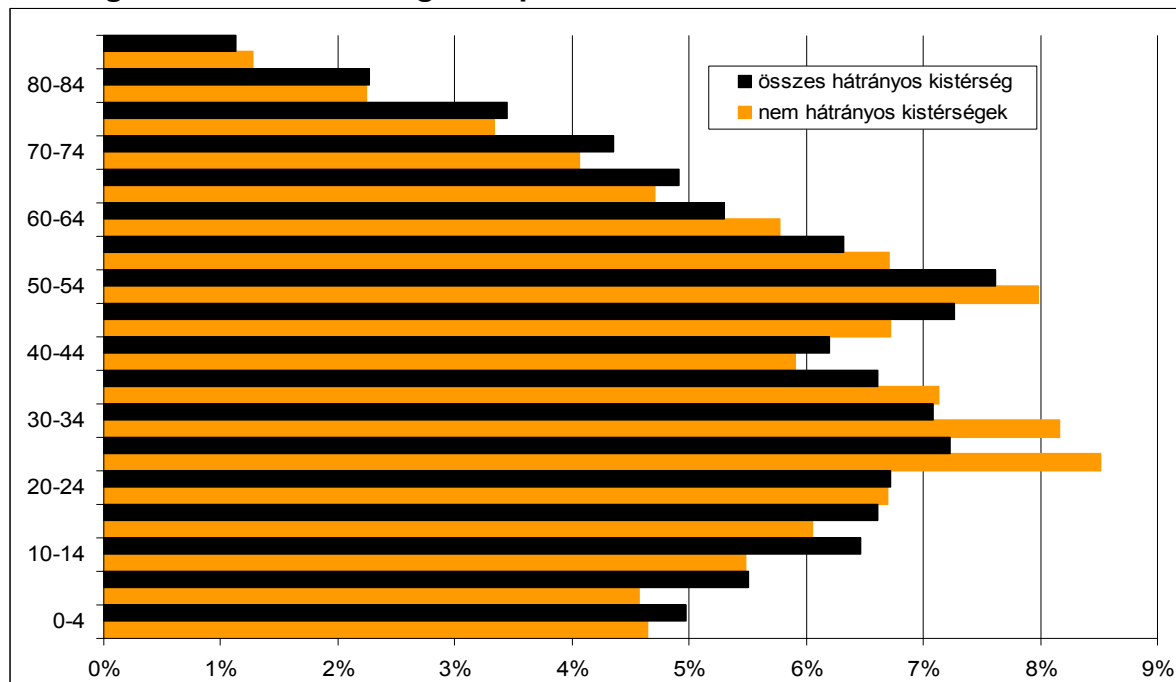
6.4 Egészségügyi állapot

Magyarországon több mint három millióan élnek a létminimum határán, több mint a létminimum és több mint félmillió a regisztrált munkanélküli. A szegénység a háztartások harmadát, a gyermekes családok több mint 40%-át érinti. A létminimum alatt élők jövedelme olyan alacsony, hogy az nem elegendő a rendszeres táplálkozás és a lakhatási kiadások fedezésére. Még figyelmes beosztás mellett is súlyos hiányok keletkeznek a táplálkozásban, illetve a lakásfenntartásban. Különösen negatívan érinti ez a gyermekes családokat, ahol fokozottabb figyelmet kellene szentelni a tápanyagokban és vitaminokban gazdag étkezésre.

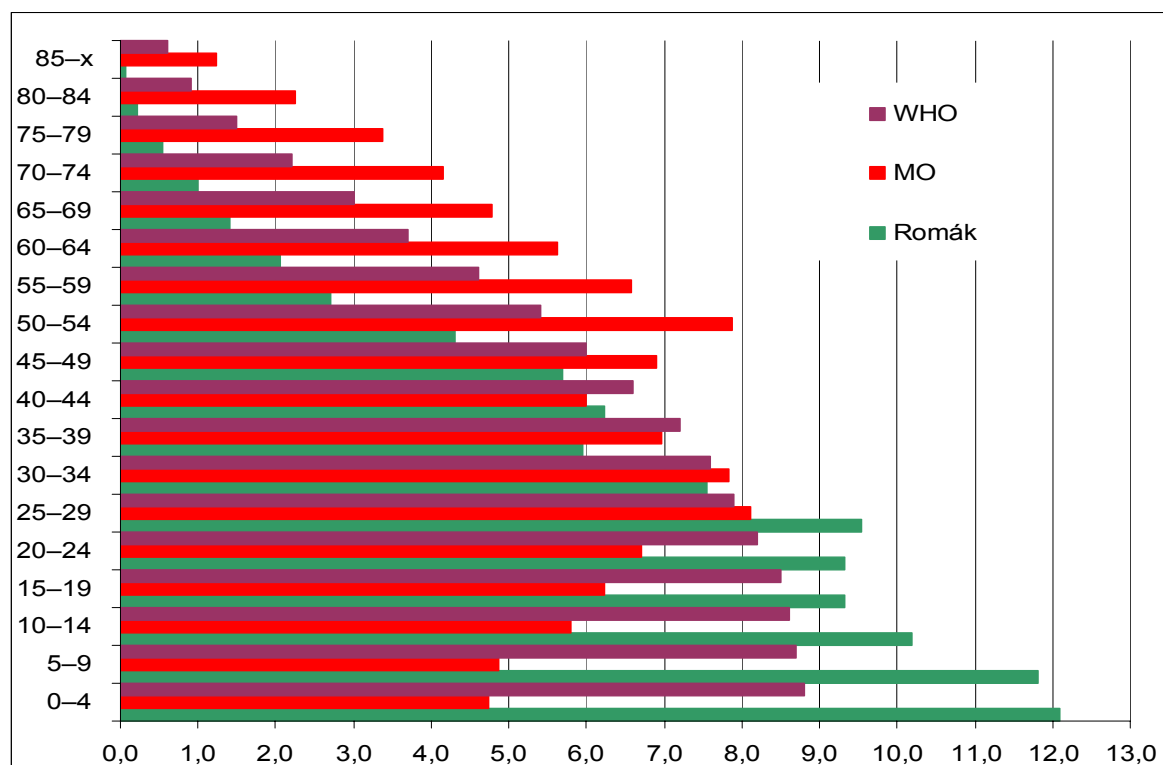
Szembeszökő különbséget mutat a leghátrányosabb és a nem hátrányos helyzetű kistérségek kormegoszlása. Hátterében részben a roma lakosság halmozódása,

részben a rossz egészségi állapottal összefüggő magasabb korszpecifikus mortalitás áll. A szegényebb területeken túlreprezentált a fiatalabb korosztály a kedvezőbb komplex mutatójú területekhez képest, míg az idősebb korcsoportok esetében a helyzet pont fordított.

Kormegoszlások a kistérségi komplex mutató besorolása szerint

Tájékoztatásul álljon itt a magyarországi teljes lakosság, ezen belül a becsült roma lakosság és a WHO által ideálisnak tartott egészséges társadalom három korfája.

Az összehasonlítás önmagáért beszél, és előre vetíti a következő évtizedek társadalmi problémáinak demográfiai hátterét. Egyben figyelmeztetést is tartalmaz a roma szegénység mielőbbi generális megoldására. Ugyanis az erős fiatalodási index és a súlyos szegénységgel járó hátrányok egyre nagyobb százalékban fogják meghatározni a felnövekvő generáció szociális és társadalmi státusát.

A deprivált helyzettel együtt járó gyakori alkoholizmus és más egészségkárosító szokások még súlyosbítják a helyzetet. Éppen ezért nem meglepő, hogy a szükséges életfeltételek folyamatos hiány kihat a testi-lelki állapotra, és egyes tipikus betegségek halmozódásához vezet. Ugyancsak az a mélyszegénységgel függ össze az egészségi állapot idő előtti megromlása és a korai halálozás rendkívül magas aránya. A létminimum alatt és a mélyszegénységben élők körében hatványozottan jelentkeznek a daganatos-, a szív- és érrendszeri, a mozgásszervi és a depressziós megbetegedések, sokkal magasabb az alkoholisták és a dohányzók aránya. A legalacsonyabb jövedelműek közül csaknem kétszer annyian fordulnak orvoshoz daganatos betegséggel, mint a magasabb jövedelmi kategóriába tartozók közül. A szívin-

farktus aránya több mint a háromszorosa a szegények körében, mint a gazdagok között. Mozgásszervi betegség miatt is a legalacsonyabb kategóriában másfélszer annyian fordulnak orvoshoz, mint a magasabb kategóriába tartozók. A szegények körében tapasztalható depressziós megbetegedések aránya a duplája a magasabb kategóriákhoz tartozó depressziósokénak.

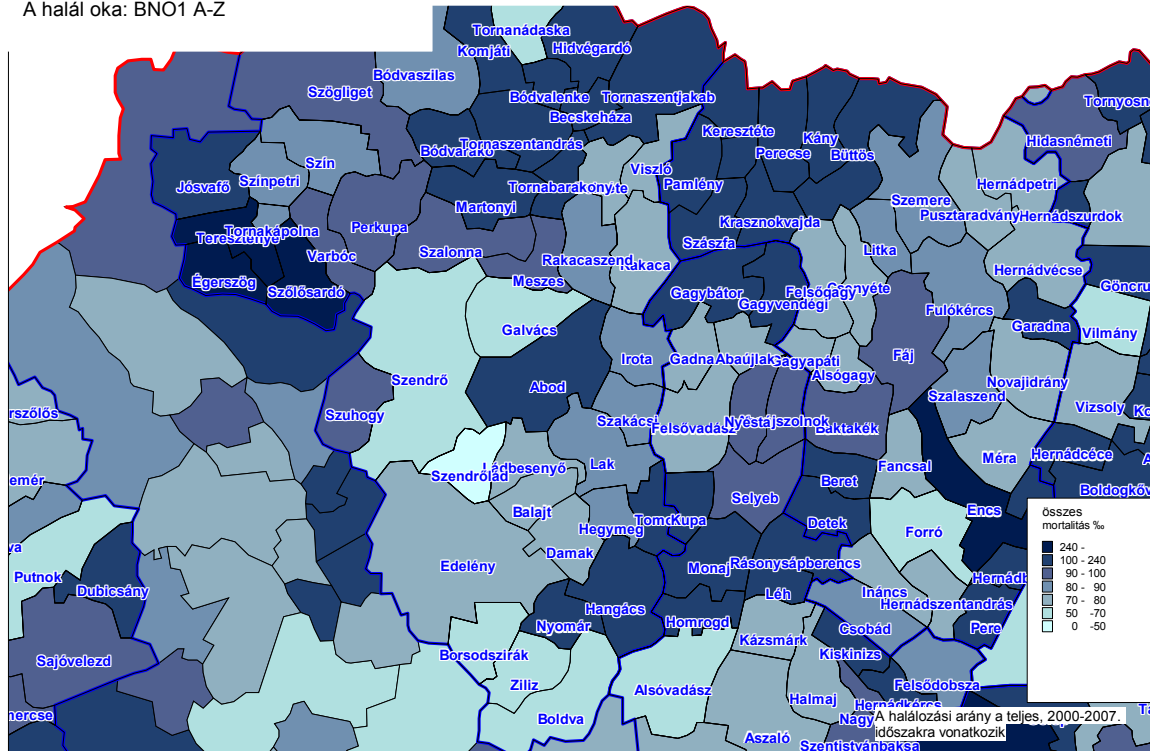
A daganatos, a szív- és érrendszeri, továbbá az immunrendszeri megbetegedések hátterében mindig kimutatható a krónikus stressz, a folyamatos megélhetési gondok, a létbizonytalanság és a megalázottság által keltett depresszió és lelki traumák fokozó szerepe. Sok esetben kialakul az u.n. anómiás állapot, amelyben már érzéketlenné is válik a körülötte folyó események iránt.

A betegségtünetek, és speciális halálokok mögött egy szerencsétlen életvezetés mód is kimutatható, amely gyakran elemi higiénés körülmények megteremtésére sem képes. Továbbá anyagi és életvezetési kultúra hiányosságaiából eredően, nem veszi igénybe az egészségügyi ellátás szolgáltatásait. Különösen, ami a gyógyuláshoz szükséges gyógyszereket, illetve az intézményes szakorvosi ellátást illeti. Ezzel magyarázható a látszólagos ellentmondás, ami az alapellátásban dolgozó körzeti orvosok tapasztalata és a szakellátásba beutalt betegségcsoportok száma és aránya között feszül. Ugyanis későn veszik igénybe a körzeti orvos kórmegállapító diagnózisát, és az előfordulási arányhoz képest kevesebben fordulnak elő a szakellátó intézménybe.

Különösen meglepő a különbség az intézményben bekövetkező halálozások okainak tapasztalt eloszlásában, amennyiben a szegények feltehetően otthon halnak meg.

Fekvőbeteg ellátó intézményben bekövetkező halálozások részletezett megoszlása a településeken

A halál oka: BNO1 A-Z

A tematikus térképen látható különbségek magyarázata nem vezethető vissza a térséget egyébként jellemzően rossz általános egészségügyi állapotra. Minden bizonyítással a helyi beutalások és szokások teszik, hogy egyes települések esetében feltűnően az otthoni elhalálozások a jellemzőek. Településenkénti mortalitási arányszámokról van szó, ami csak az intézményben elhunytakat hasonlítja össze a lakossággal. Az otthoni elhalálozások adatai ezzel nem kerültek összevetésre.

A gyermekegészségügy szempontjából nagyon fontos szerepet tölt be a védőnői hálózat. Tagjai közvetlen kapcsolatot tartanak fenn a családokkal. Az ő tapasztalataik is igazolják, hogy a felvilágosító munkájuk ellenére nagyon sok család nem biztosítja a minimális higiénés feltételeket, és nem végzi el a szükséges gyermekápolási és gondozási feladatokat.

Ugyancsak kapcsolatos az egészségüggyel az elégtelen gyermek-mentálhigiéné, amely már a gyermeknevelési képességekkel és ismeretekkel függ össze.

6.5 Bűnözés

A társadalmi együttélés kényes területe a bűnözés, mivel erős negatív társadalmi előítéletek és tapasztalatok élnek ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban. Nagyon eltérő érvrendszer lép működésbe attól függően, hogy sértettek, jogvédők, vagy alaptalan előítéleteket elszenvedők oldaláról közelítik meg.

Általánosan elmondható, hogy a társadalom szinte minden rétegére nézve meghatározhatók olyan bűncselekmény típusok, amelyek elkövetésére az adott csoport nagyobb esélyt ad. Világszerte ismertek botrányos esetek, amikor a közigazgatás felső körében, vagy befolyásos cégek csúcsvezetésében kerülnek napfényre nagy értékű, a közvagyon vagy más cégek kárára elkövetett korrupciós bűncselekmények. Egy másik kör a szervezett bűnözés, ahol megrázó életellenes bűncselekményekkel kapcsolódnak össze kábítószer- és prostitúciós hálózatok.

Nem tagadható, hogy a legszegényebb társadalmi rétegek körében, a mindennapos létfenntartás, vagy olykor a pusztán életben maradás teremt olyan helyzeteket, amelyekben már nem látnak más alternatívát, mint a sors által kikényszerít bűncselekményekkel összefüggő magatartásformák követését. Különösen, ha ezek a környezetükben sikeresnek mutatkoznak. Hosszabb ideje a közbeszéd, és talán maga az igazságszolgáltatás joggyakorlata is enyhébben ítéli meg az ilyen helyzetben elkövetett, u.n. megélhetési bűncselekményeket, ami több esetben indokolatlan felmentő hivatkozáshoz vezet. A többségi társadalom szemében aszociálisnak minősített viselkedés mögött a szegénység és a mélyszegénység állapotával összefüggő személyiség erős indulati megnyilvánulásai és kommunikációs hiányai állnak.

Természetesen nem tagadva a szegénység körében halmozottan előforduló bűncselekmények jogi megítélésének szükségességét, érdemes rátekinteni azokra a folyamatokra és tendenciákra, amelyek meghatározzák a világméretű egységesülési korszak kriminológiáját és felfogását. Indokolt ezt megtenni azért is, mert korunk változásainak egyik legfőbb jellemzője, hogy az egyének az önálló erkölcsi értékkövetésről a magatartási mintakövetésre térnek át.. Ha a társadalmi elitben bizonyos negatív

cselekvések elfogadottá, látszólag büntetlenné válnak, akkor ez felmentően, sőt ösztönzően hathat más társadalmi rétegek bünelkövetési szokásaira. Még akkor is így alakul ez, ha esetükben nem áll rendelkezésre olyan arzenál, ami cselekményüket intézményesen rejtené, vagy nem képesek olyan jogi védelmet aktivizálni, amely hatékonyan képviselné érdekeiket az igazságszolgáltatás terén, és ez által a kirótt büntetési tételek nem állnak arányban az okozott kárral, ami táptalaja a bűnisméltlásnak.

Amíg a jövedelemeltitkolást, az adócsalást és egyéb gazdasági bűncselekményeket a közbeszéd gyakran csak a fehérgallérosok bocsánatos bűnének tekinti, addig súlyosabban ítéli meg a többségben sokkal kisebb értékű személyi tulajdon, és az élet elleni bűncselekményeket. Hasonló mondható el a büntetési tételek, a büntetés végrehajtás körülménye és a büntetett előéletűek társadalmi beilleszkedését illetően is.

Az intézményes büntetés-végrehajtás nevelési törekvései rövid időn belül semmivé válhatnak, ha a visszafogadó környezet nem nyújt elegendő támogatást újabb bűncselekmények elkövetésének elkerüléséhez, amelynek viszont az egyik legfőbb tényezője, a megváltozott környezet kellene, hogy legyen. De pontosan ez az, amit nem tud biztosítani a pártfogói szolgálat sem, hiszen jellemzően nem képes munkahelyet találni a szabadlábra helyezett pártfogolt részére, és előzetesen sem tudja megváltoztatni a visszafogadó környezet szociális helyzetét, és nem képes átalakítani az egyébként gyakran megváltozott család mentalitását. Így aztán gyakorlatilag nincs sokkal több szerepe, mint - a régi terminológiával élve -, a „ref”-es felügyelet ellátása. És ezzel zárul is a kör, és csak az alkalomtól függ majd a bűnisméltlás megtörténte.

Most, a huszonegyedik század elején egyre időszerűbbé válik a bűnözés új megközelítésben történő értelmezése. A kriminológia, mint tudományág egy bizonyos történelmi helyzetben alakult ki, amely most a felismerhetetlenségig átalakul. Kiindulva a büntetőjog formuláiból tradicionálisan úgy fogta fel a bűnözést, mint

- egy kivételes, és nem a társadalomban normálisan előforduló eseményt,

- a patológia egy formáját, mely a társadalom perifériájára szorultak köréből származik, illetve túlnyomórészt ott fordul elő,
- az egyébként normális társadalmi-gazdasági folyamatoknak átmeneti, gyakran brutális szétesését,
- a hatalom egyik tárgyát és nem, mint annak egyik módját.

A bűnözés egy szabályozandó jelenség, amit olyan mértékűvé kell leszorítani, hogy kezelhető legyen a modern állam és más szociális intézmények rendelkezésére álló eszközeivel. A kriminológia szerepe az, hogy segítse ezt a szabályozó, ellenőrző folyamatot.

Tény, hogy a bűnözés a posztmodern élet szokásos velejáró kockázatává válik, és a bűnöző azonossága elhomályosul, azt is jelzi, hogy a mostanáig büntettnek tekintett indítékok és tevékenységek normális dolgokká válnak. A bűnözés egyre inkább a mindennapi élet megszokott részévé válik. Egyre kevésbé van szükség büntethetőségre, az ésszerűsítési vagy "semlegesítési technikákra". A bűnözők többé már nem újtók, akik szélsőséges eszközökkel törnek pozíciókra, ők is csak ugyanazt csinálják, amit sokan mások. A bűntényt egyre kevésbé a hiányérzet motiválja, inkább a lehetőségek túltengése, a túl sok szabályozatlan mód, ahogyan a különböző státusokat el lehet érni. Mindezek kapcsolatban állnak a szociális és gazdasági széttöredezés észlelhető folyamatával, amely jellemzője a posztmodern vagy kockázat-társadalomnak, amely maga után vonja a normális és kóros, kultúra és szubkultúra, morális és immorális közti különbségek csökkenését. Húsz évvel ezelőtt ezt még úgy ünnepelték, mint a posztmodern korszakának kezdetét, amely kiterjeszti az átlagemberek lehetőségeit és identitását mindennapi munkahelyi, szociális, családi és szexuális életükben. Most viszont sokkal inkább előtérbe került ennek a folyamatnak a sötét oldala.

A jóléti állam szervezett modernitásának összeomlása kiterjedt lehetőségekhez jutatta a vagyonos rétegeket, de csak a szegénység és a szociális egyenlőtlenség növekedésével egyidejűleg. Mindezt sokban annak rovására, ami az új, agresszív tökekoncentrációval vegyítve, csak a profitérdekkel törődik, és egyre kevésbé foglalkozik a szociális integráció és szolidaritás követelményeinek kielégítésével. Már másfél

évtizede ismert az ENSZ UNDP éves jelentéseiből, hogy globális szinten a világ lakosságának alig 5%-ka kezében vannak a javak és a gazdasági eredmények, a profit több mint 90%-ka. Mivel a folyamat irányításába egyre kevésbé képesek beleszólni az elszegényedő rétegek, ezért az erőforrások elszívása csak tovább folytatódik. Ezt a tendenciát két tényező segíti. Először is a spekulatív pénzügyi tőke egyre növekvő szerepe a világgazdaságban, amely kizárólag olyan pénzügyi technikákat vonultat fel a profitszerzéshez, mint a spekuláció a deviza- és kötvénypiacon, és kevésbé érdekli a szociális integráció fenntartása. Másodsor a globalizáció és a kommunikációs hálózatok nagyarányú kiterjedése fokozza a tőke azon képességét, hogy a munka-intenzív termelést alacsony bérszínvonalú térségekbe telepítse, és ne foglalkozzon a hátrahagyott területeken keletkezett szociális problémákkal. Ennek egyik jelentős megnyilvánulása az üzleti vállalkozásokból származó adóbevételek folyamatos csökkenése.

A bűnözés statisztikai és kulturális normalizálása mögött a strukturális normalizálás folyamata áll, ahol a bűnözés – különösen, de nem kizárólag a gazdasági bűnözés – egyre inkább úgy működik, mint a szociális és gazdasági élet újratermelésének mechanizmusa. Ez a hatalom vegyes gazdaságának szakasza, ahol a bűnözés nem pusztán cél, de a hatalom egy formája is, hozzájárulása a tőkefelhalmozáshoz, a közösségi élet újratermeléshez, illetve a hatalom politikai folyamataihoz. Attól, hogy a bűnözés a hatalom egyik formájává válik, ugyanúgy brutális és a civilizált élet bomlasztója marad. Ez a szociális és gazdasági folyamatok fejlődésének iránya. A huszonegyedik század szociális életének növekvő instabilitása, kockázatos, sőt barbár mivolta bizonyos értelemben magában foglalja a visszatérést egy olyan társadalomba, amely megelőzte a modern ipari kapitalizmus kialakulását.

A másik küzdőtér, ahol a hatalom vegyes gazdasága fejlődik, a bűnözés, mint a szegénység és gazdasági összeomlás elleni szociális háló. Amikor a világ számos részén egyre szűkülnek a gazdasági lehetőségek, az illegális gazdaságban való részvétel továbbra is az egyik a néhány valódi lehetőség közül, ami sok család számára elérhető, akiknek egyszerűen az alapvető megélhetésüket kell biztosítaniuk. Az ille-

galitás bizonyos termékeket és szolgáltatásokat kivételesen jövedelmezővé tesz. Ezek a hálózatos tevékenységek emberek millióit, falvaktól a városlakókig vonja be a csere hálózatába, mely nagy gazdagságot nyújt néhányak és tolerálható megélhetést sokak számára, akiknek az egyéb bevételi forrásaik korlátozottak.

A drog- és más illegális kereskedelemről és szolgáltatásból származó profit fehérre mosása segít fenntartani az offshore bankok növekedését, amelyek bezárása romboló hatással lenne az amúgy is alacsony életszínvonalra azokban az elszegényedett gazdaságokban, ahol ezek a bankok működnek. Hasonlóan, az ilyen forrásokból származó profit mind a termelő, mind a fogyasztó országban a tőke egyik forrása és legális vállalkozások, különösen kisvállalkozások alapja, amelyek így ugyancsak a pénzmosás csatornáit képezik. Ugyanakkor az alacsony béreket fizető munkahelyek a szegény közösségekben nem jelentenek kiutat a szegénységből, hanem inkább a bűnözői és informális gazdaságba vezetnek vissza. A legális álláskeresési hálózatok gyakran éppen azok, amelyek információt szolgáltatnak a bűnözés lehetőségeiről és a kábítószer vagy lopott holmik elérhetőségéről. A szegény területeken elterjedt bűnözés erőszakossá teszi és terrorizálja a lakosságot, de ugyanakkor a szociális és gazdasági túlélés tényezője is.

A szervezett bűnözés megszűnése naiv feltételezésnek bizonyul, rációfoltak erre a vállalkozási bűnözés új formái, melyek a kereskedelemre és a vagyonfelhalmozásra irányulnak. Úgy tűnik, ezen szervezetek keveset törődnek a területek politikai ellenőrzésével. Fő érdekük a pénzszerzés. Nem ruházhatják fel magukat a modern állam hatalmával, inkább semlegesítik az állam hatalmát akár azzal, hogy lefizetnek bizonyos funkcionáriusokat – bírakat, rendőröket, politikusokat –, vagy azzal, hogy a tizenkilencedik századi banditák és rablók módjára olyan területekre menekülnek, ahol az állam hatalma nem éri el őket. Néhány ilyen terület teljesen új eszközöket használ, mint a globális elektronikus hálózatok, jól kialakított pénzmosási és komplex pénzügyi manőverek.

Miközben láthatóan megváltozott a világ bűnözői arculata, teljesen új kihívásokkal kell szembe nézni, addig az elítélt bűnelkövetők visszavezetése, és visszafogadása a

társadalomba továbbra is a 19. század felfogását tükrözi. A korszerű igazságszolgáltatás alapkérdése kellene, hogy legyen, hogy milyen intézményes segítséget kapnak a szabadságvesztésre ítélt magatartásuk megváltoztatásához, különös tekintettel a feltételes vagy végleges szabadlábba helyezést követően.

A büntetés végrehajtási intézmények nevelő tevékenységén túl a pártfogói rendszer hivatott a visszavezetést támogatni. Ebből a célból 2003-ban újjá szervezték a magyarországi pártfogó rendszert és létre hozták az Pártfogó Felügyelői Szolgálatot. Sajnos a visszaesések tapasztalata azt mutatja, hogy ez az intézmény nem elég hatékony. Nem rendelkezik megfelelő számú és felkészültségű személyi állománnyal és módszerekkel. A pártfogói feladatok eredményes ellátásához tartozna a visszafo-gadó környezet kompetenciáinak növelése, amit viszont soha nem fog kiváltani egy ráhagyó típusú hozzáállás. Nem elegendő a bűncselekmény tényének negatív megítélése, a bűnelkerülés hajlandóságának kinyilvánítása. Valós, életszerű és személyre szabott alternatívákra van szükség, amelyek abban a környezetben alkalmazhatók, ahova a szabadlábba helyezett vissza megy. A befogadó környezetnek is elfogadható alternatívát kell ajánlani, ami részben új magatartásjegyek kialakítását, a körülmények megváltoztatását, és közös erőfeszítések megtételét jelenti.

7. Javaslatok

Utalva a WiFi falu képzési program célmeghatározásaira és a célcsoport főbb jellemzőire, jelen fejezet arra kíván választ adni, hogy milyen típusú és tartalmú képzési anyag kerüljön kidolgozásra? Milyen formában legyen ez elérhető és feldolgozható? Valamint, hogy milyen lehetőségek ajánlhatók a képzés hatásainak monitorozására?

7.1 A képzés típusa: autodidakta otthonképzés

A WiFi falu program eddigi számítógépes felkészítő képzésinek tapasztalatai is mutatják, hogy elmarad a részvételi arány ahhoz képest, hogy milyen számban érintettek a programba bevont családtagok. E mögött számos ok sejtethető, mint az iskoláskorúak meglevő intézményes informatikai képzése, vagy a felnőtt korúak frusztrációja bármilyen tanfolyam jellegű képzés iránt, ami adott esetben, ott helyben, mások szeme láttára előtérbe hozhat súlyos műveltségi, vagy képességbeli hiányokat. Bármennyire is motivált legyen az előadó, azért az ilyen egyszeri alkalmat érintő képzés - betanítás mégis tanfolyam jellegű marad. Nem lehetnek pontos előzetes ismeretei a résztvevők előképzettségéről és különböző megértési képességeiről. Így aztán prognosztizálható, hogy az első értelmezhetetlen mondat után kikapcsol a résztvevő, és nem vesz részt aktívan az előadás befejezéséig.

Nyilván nem az a cél, hogy adminisztrálják a felkészítő képzés megtörténtét. Sokkal inkább azt kell elérni, hogy egy fejlesztő folyamattá váljon a számítógép kezelése, az internet használata, és hasznosítása. Csak a pozitív tapasztalatok adhatnak további motivációt a rendszer folyamatos használatához, a hosszabb távon elsajátítható digitális írástudáshoz.

Nem pusztán a számítógép és az internet kezelése a feladat, hanem bevezetés egy sajátos műveltségi területbe, ami nem pusztán információ hozzáférést jelent, ha-

nem ismeretek célszerű -, a saját és a környezetében élők javára történő -, alkalmazását. Ha nem keltenek a tapasztalatok újabb megismerési - művelődési igényeket, ha nem realizálható valamilyen nyereség, akkor a számítógép és az internetkapcsolat legfeljebb megmarad szórakoztató eszközként, és kérdésessé válik a tényleges előfizetés vállalása az ingyenességi időszak lejártát követően.

A tartalom, és tudásfejlesztő szolgáltatás jelentősen befolyásolhatja az internet-előfizetés hajlandóságát. A családban együtt élők különböző érdeklődésének felkelése, valós igénygé, napi fogyasztási szükségletté történő fejlesztése alapozza meg a folyamatos költségvállalást is. Ha csak alkalmi szórakoztatási eszközként jelenik meg a családban, akkor jóval kisebb az esélye, hogy erre rendszeres havi összeget szánnának. Ez igaz lehet akkor is, ha a fiatalok alkalmanként játékteremben többet költenek el, mint amennyi a havi előfizetési díj lenne. Viszont az „ingyenesség” időszaka alatt megalapozhatók a családokba bejuttatott réteg-specifikus információk és ismeretek iránti igények, valamint a belső együttműködés motiválásával a szükséges felhasználói alapkészségek. Ha ennek irányultsága a napi gyakoriságú felhasználás felé mutat, akkor valós fogyasztási szükségletként fog később megjelenni a családok életében az internet. Ezekre figyelemmel a tervezőknek arra kell koncentrálniuk, hogy a felhasználók családjai az ingyenes bevezetés időszakában egyszerű használatot igénylő oldalakon keresztül begyakorolják a kezelést, megkapják az alapinformációkat, illetve egy irányított elemi képzési folyamat során támogassák a kapott információk és ismeretek tudássá szervezését. Megfogalmazását tekintve bármilyen egyszerűnek is tűnik ez a feladat, de eredményessége igen érzékenyen függ attól, hogy a kidolgozás mögött meghúzódó didaktika, mennyire van tekintettel a képzésben megcélzott réteg speciális műveltségére és képezhetőségére.

Olyan típusú képzési módra van szükség, amely személyre szabottan teszi lehetővé az információk megértését, biztosítja a szükséges ismétlést, és valamilyen visszajelzést is ad a tanultak elsajátításának szintjéről.

Nem javasolható képzési formának a klasszikus távoktatás, mivel az eleve feltételez egy magasabb szintű előképzettséget, és egy feldolgozó, értékelő apparátust. Az

alkalmazott felhasználói programok is olyan szintűek, amelyek nem jöhetnek szóba sem nyelvezetük, sem a feltételezett alkalmazói készségek tekintetében.

A WiFi falu program felmérési tapasztalatai azt mutatják, hogy működik a családokon belüli kommunikáció és segítségnyújtás. Főleg az iskolai informatikai oktatásban szerzett ismeretek és készségek hatnak pozitívan a család többi tagja felé. Valós ismeretátadás történik, a fiatalok felől az idősebb korosztály felé. Utalások találhatóak arra vonatkozóan is, hogy ez akár többször is megismétlődik ugyanazon kérdésben, mind addig, amíg a felnőtt meg nem szerzi a szükséges jártasságot és az adott eljárás készséggé nem válik számára. Nyilván ez a tanulási folyamat kiegészül olyan időszakokban történő megerősítő gyakorlással is, amikor már nincs jelen a segítséget adni tudó fiatal. Ezek a momentumok igen fontos elemei a tanulásnak, amelyek egyben erősítik a családtagok közötti kohéziót, egymás megbecsülését, és garanciát adnak bizonyos alapkészségek kialakulásához.

A számítógép és internethasználat fortélyain túl szükség van arra, hogy olyan témakörök álljanak rendelkezésre, amelyek megismerése és feldolgozása beilleszthető legyen egy önképzést motiváló művelődési folyamatba. Tehát meg kell célozni olyan tudástartalmak átadását, amelyek pótolnak alapvető és nélkülözhetetlen műveltségi hiányokat. Kapcsolódnak bizonyos mértékig az általános iskolai oktatás alapvető tudástartalmaihoz. Továbbá, meggyőzően mutatják, hogy hasznos ezek elsajátítása, és konkrétan javítják a kompetenciákat. Pozitív visszajelzések útján reményt adnak arra, hogy segítségükkel eredményesebbek lesznek az életvezetés, és a gazdasági tevékenység valamint az iskolai tanulás területén.

Bár már említésre került a visszajelzés szükségessége és szerepe, de az anyagokba beépített automatizmuson is túl kell időnként lépni, mivel a megismerés nem nélkülözhet bizonyos élő, személyes irányítást. Szükség van arra, hogy ha nagyon tapintatosan is, és az előrehaladást nem erőltető módon, de bizonyos visszajelzések, megerősítések, problémamegoldások személyes kontaktus útján is létre jöhessenek. Amolyan nyitott konzultációs alkalmak során, vagy a mentori hálózaton keresztül

szondázni, monitorozni és pozitívan értékelni kellene az otthonképzés előrehaladását, vagy az esetleges akadályait

Reális időhorizontnak a bekapcsolást követő ingyenes internethasználat időszakát érdemes megcélozni, amely alatt elérhető és kimutathatók a várható előnyök. Ennek vége felé javasolható valamilyen ellenőrzési pont, amikor valamilyen interjú során kiderül, hogy ki milyen témakörökben használta a képzési anyagot, és milyen hasznot tulajdonít neki. Ez egyben az otthonképzés indikátora is lehet.

7.2 A hozzáférés médiája: WiFi falu internet

Figyelemmel arra, hogy egy kísérleti stádiumban levő szolgáltatás bevezetéséről van szó, amelynek egyes elemei alkalmanként korrigálásra kerülhetnek, ezért médiának a WiFi falu internet javasolható. Ez utóbbit azért kell a WiFi falu előtaggal megnevezni, mivel ebben utalás történik a speciális maximális sávszélességre, ami rendelkezésre áll, és egyben korlátozza a felhasználók letöltési sebességét, és ezen keresztül a szolgáltatás technikai lehetőségeit.

A javaslatok kidolgozása során felvetődött, hogy a DVD olvasóval felszerelt számítógépek esetében talán markánsabb lenne nagyobb kapacitású, látványosabb videóklippekkel színesített anyag készítése. Különösen indokoltnak látszott ez a megoldás, mivel a felmérések során azt tapasztalták, hogy a WiFi faluba kapcsolt háztartásoknál, ha csak elvétve is volt korábban számítógép, ugyanakkor majd mindenütt van televízió és DVD lejátszó. Ugyanakkor erősebbnek látszik a DVD ellen szóló érv, amely szerint nagy a kockázata az adathordozó média megsérülésének, és a később nehezen volnának kezelhető, illetve nehezen adminisztrálható, teríthető a módosított, illetve kibővített változatok. A források és kapacitások miatt csak folyamatos fejlesztésben célszerű gondolkodni, ezért is célszerűbb egy közös honlapról indítani a képzési anyagokat. További szempont az internethasználat elsajátítása, ami ebben a formában automatikusan megerősítést kap. Amennyiben sikeresnek mutatkozik az

otthonképzés, és várhatóan egyre bővülő tudásanyag sajátítható el rajta keresztül, akkor ez újabb motivációt adhat az internet-előfizetéshez.

A sávszélesség adta korlát azért nem olyan mértékű, hogy ne lehessen hanganyagokkal is megtámogatni a kép- és szöveganyagokat.

7.3 A feltételezett tudásszint

A képzési anyag felépítése, és az abból kiválasztható modulnak tekintettel kell lenni arra, hogy a feldolgozásra kerülő anyag világos megjelölések alapján egyértelműen kiválasztható legyen. Ezt követően viszont pontosan ahhoz a képzettségi szinthez kell a feldolgozás nyelvezetét, logikáját és szintjét illeszteni, amelyre építhető az új tudástartalom megértése és elsajátítása. Ilyen módon igen eltérő szintű anyagok rendezhetők össze anélkül, hogy bármilyen frusztrációt okozna ezek különbsége. Kinek az olvasási képességek megerősítése, másnak viszont a háztartási vagy gyermekápolási ismeretek megszerzése ajánlatos.

Nagyon lényeges szempont, hogy a feldolgozás stílusa ne közvetítsen bármilyen kioktató hangnemet. A cél a fontos, hogy eljussanak azok a tudás és műveltségi tartalmak, amelyek hiánya a befogadók életét negatívan érintik.

Még ide tartozik, hogy milyen legyen a feldolgozás stílusa és nyelvezete, amelynek gondosan kell illeszkednie a célcsoport felfogóképességéhez. Bármennyire is bevett és közérthető kifejezéseknek tűnhetnek olyanok, mint az „információs csatorna”, vagy „linkelés” a megérthetőség meghatározó szempontjából, abból a fogalom-, és szókészletből kell kiindulni, amely a mélyszegénységben élő, az általános iskolát alig abszolváló réteg számára közérthető. Nem megoldás, hogy valamilyen jegyzetben pontos definíciók szómagyarázatokkal kiváltsák a nem ismert fogalmak használatát. Nem így gondolkodnak ezek az emberek. Tudomásul kell venni, hogy nem képesek beépíteni gondolkodásukba a többszörös fogalom-meghatározásokat.

Hasonlóan, több témánál kerülni kell a hosszabb magyarázatokat. Lehetőleg tömondatokban, utasításokban kell fogalmazni. Nem véletlen, hogy használhatatlan a legtöbb áru mellé adott használati útmutató, még a középfokú végzettségűek számára is. Olyan szakzsargont használnak, amelyet a gyártó, a jogi, vagy a fogyasztóvédelmi szakma ismer, de egyáltalán nem használatos a mindennapi életben.

Általánosságában meg kell célozni az elérendő tudás szintjének az általános iskola felső tagozatát, ahol egyébként találkozik a közoktatásban az itt feldolgozott ismeretek többségével, és amire épít a szakoktatás is.

7.4 Feltételezett intézményes kapcsolatok

Az otthonképzés alapvetően iskoláskorú gyermekeket és felnőtteket céloz meg. Mindkét célcsoport esetében vannak olyan intézmények, amelyek munkatársainak érdekében állhat, hogy a tanulók vagy az ügyfelek minél jobban elsajátítsák a képzés anyagát. Az iskolai tanulmányok előrehaladása során kapcsolódási pontok azonosíthatók, amelyek akár megerősítés céljából is hivatkozhatók, akár egy házi feladatként is feladhatók.

Pedagógiai vonatkozásban is kiemelhetők a WiFi falu gyermekei, akik adott esetben, még más iskolatársaikat is bevonhatják ezekbe a gyakorlatokba. Ennek során természetesen más vonatkozású internethasználat is sorra kerülhet, ami multiplikátor hatásokat gerjeszthet. A tanár számára jó alkalom indirekt módon információhoz jutni a gyermek otthoni tanulási tevékenységéről, és egy pozitív motivációs szálát, hivatkozási lehetőséget kiépíteni a tanítványaival. Később más gyűjtési feladatoknál is lehet az internet felhasználni, amelyben nyilván előnyökkel rendelkeznek a WiFi falu tagjai.

Az olvasás-írás tanulása során alkalmazott képzési anyagrész megerősítően hathat a család generációs kapcsolataira. Egyben ösztönzést is adhat az idősebb családtagok olvasási készségének javítására. Talán éppen az ilyen helyzetek készítetik az idősebbeket arra, hogy az iskolás gyermek távollétében pótoljanak és gyakoroljanak.

Számos helyi és térségi intézmény számolhat a felnőttek számára készített képzési anyagokra. Az ott alkalmazott stílus megismerése és megértése elősegítheti a hatékonyabb ügyintézését is.

Az egészségügyi alapellátás szereplői, mint a házi orvos, a védőnő, a gyógyszerész, mind számolhatnak azokkal az információkkal, amelyek a képzési modulokban találhatóak. Felhívhatják a figyelmet az interneten megtalálható helyes gyermekápolás, higiénia, és az egészséges életvezetés kérdéseire. Mivel ezek nem szóróanyagok, nem veszhetnek el. Részleteiben is feldolgozhatók. Idővel kibővíthetők.

Polgármesteri hivatal, okmányiroda, művelődési ház mindegyike profitálhat a képzésből, amennyiben az ügyfél már előzetesen tájékozódott és megértette az ügymenettel kapcsolatos dokumentumok szerepét, jelentőségét. Egyszerű iratminták, űrlapok alapján elkészített kérvények, nyilatkozatok hasznos előkészítését adhatják az ügymeneteknek, csökkentve ezáltal az ügyintézés során felmerülő feszültségeket, a többszöri visszarendeléseket, és iratpótlásokat.

7.5 Fejlesztendő készségek

Mint a tudásszerzés általános pedagógia célja, ez esetben is a megszerzett ismeretek készségszintű alkalmazási képességének kifejlesztése. Nem passzív információk és ismeretek megszerzése a cél, hanem azok felhasználásának, alkalmazhatóságának elősegítése. Különösen fontos ennek előtérbe helyezése, hiszen még önmagában nem ad tudást az interneten folytatott böngészés, és keresés. Ahhoz begyakorlásra, különböző helyzetekben történő alkalmazás tapasztalatainak megszerzésére van szükség.

A célcsoportok jellemzése során felmerültek azok a készségbeli hiányok, amelyek részben összefüggnek, részben okai is a kialakult mélyszegénység állapotának. Ezek mindegyike háttérben természetesen ismerethiányok is megnevezhetők, de az elrendő célok szempontjából először – ha felsorolásszerűen is – de a készségeket kell megnevezni. Ezek a következők:

- Számítógép és az Internet használat
- Olvasási és szövegmegértés
- Párkapcsolat és konfliktuskezelés
- Családi és együttélési kapcsolatok kezelése
- Háztartásvezetés
- Otthon körül megvalósítható gazdálkodás (növény és kis állattenyésztés)
- Otthon önállóan elvégezhető javító - építő tevékenységek
- Ügyintézés és kapcsolattartás az önkormányzati, egészségügyi, oktatási és közüzemi intézményeknél
- Egészségtudatos életszervezés, családtervezés, egészségmegőrzés
- Identitástudat és sajátkultúra ismeret

7.6 A képzés üzenete: Ablak a világra a WiFi falu lakóinak

Fontos kérdés, hogy az egész otthonképzés megjelenése világosan közvetítse a bekapcsolt családokkal, hogy valami egészen új, sajátosan nekik készített, számukra hasznos lehetőség jelenik meg az otthonukban. Segítségével olyan lépésre lesznek képesek, ami közel hozhat eddig távoli vágyak beteljesítését, súlyos akadályokat jelentő hiányok bepótlását. Egy új világról van szó. A leküzdött távolságról, aminek következtében a legtávolabbi helyen is elérhető minden fontos információ és kapcsolat. Az Internettel elérhetők jól ismert földrajzi helyek, intézmények, személyek, és események. A szerzők külön gondot fordítottak arra, hogy megnyíljon ez az ablak azok számára is, akik eddig minden lehetőségtől elzártan éltek. Szeretnék megértetni, hogy ez az eszköz a felhasználót egy emberibb világ aktív tagjává teheti, amelyben egyenlőbbek lehetnek az emberek. Szegény és gazdag ugyanazt láthatja, ugyanazokhoz az információkhoz juthat.

7.7 A képzés felépítése

A képzési anyag keretrendszere legyen egyszerű, áttekinthető és maradjon lehetőség szerint változatlan a későbbi fejlesztések során is. Javasolható, hogy különüljenek el az iskolai képzéssel kapcsolatos megerősítő, kiegészítő és pótló tudásanyagok az életvezetéssel és társadalmi kapcsolatokkal összefüggő anyagoktól. Továbbá legyenek külön modulban a hasznos szakismereteket kiegészítő, pótló, a gazdálkodással kapcsolatos anyagok.

Fontos szempont, hogy a tananyagok feldolgozása lehetőség szerint szerkezetiileg is legyen tagolva aszerint, hogy:

- Mi ennek az ismeretanyagnak a célja?
- A konkrét elsajátítandó ismeret feldolgozása.
- Válaszok a legfontosabb kérdésekre - mit tanultunk?
- Ellenőrző kérdések.

Az ellenőrző kérdések gyakorlatilag feleljenek meg az összegzés válaszainak. Ezeket a kérdéseket lehet egyben majd indikátornak is felhasználni később a projekt monitorozása során. Az interjúk felvétele során kiválasztva azokat a modulokat, amelyek a megkérdezett érdeklődési körébe illik, feltehetőek a képernyőn látható kérdések, amiből lemérhető, hogy a képzésben résztvevő képes volt-e feldolgozni az anyagot az adott logika szerint.

7.8 Tudásterületek - tudástartalmak

A következőkben felsorolásra kerülnek azok a konkrét tudásterületek és tartalmak, amelyek az elemzés során felmerült alapvető hiányok pótlására, valamint új ismeretek és készségek megszerzésére szolgálnak.

7.8.1 Olvasókönyv

Gyermek és felnőtt olvasás-írás készséget javító, támogató modul. A funkcionális analfabetizmus kialakulásának megelőzését, vagy enyhítését célozza. Érdekes külön kezelni az iskoláskorúakat a felnőttektől a használt szó-, és szöveganyaga valamint a feldolgozás tekintetében.

Kidolgozását tekintve egyszerű, navigáló billentyűkkel kezelhető (indítható, megállítható, visszaléptethető) oktató anyag felidézi és megerősíti a betűk, szótagok, szavak és mondatok olvasásismeretét. Játékos segítséget adhat az éppen olvasást tanuló kisiskolásnak, illetve az olvasási - megértési készségeiben hiányos vagy azt már elvesztett felnőttnek. Az éppen olvasott szöveg grafikai kiemelése segíti az önálló gyakorlatokat.

Ellenőrző gyakorlatok adott betűk, szótagok vagy szavak hangos elolvasása majd késleltetett gépi visszaolvasásából, illetve elhangzó szövegelemek megkereséséből állhatnak.

7.8.2 Család és rokonság

Ennek a modulnak a célja a családi kapcsolatokról eredő összetartozás, a közös felelősségvállalás, és segítségnyújtás tudatosítása és erősítése. Itt a következő tartalmakat célszerű feldolgozni:

- A család és rokonság bemutatása. A családtagok - rokonság feladatai és kapcsolatai. Családi események és a velük kapcsolatos szokások.
- Gyermekvállalás és gyermeknevelés általános feladatai. Egészséges családtervezés. Kockázatok és betegségek a családban.
- Feszültségek a családtagok között. Párkapcsolati problémák keletkezése, és megnyilvánulása, a megoldások lehetséges útjai. Az indulati megnyilvánulások természete és lehetséges következményei.

- A család egészét érő kockázatok: betegség, rokkantság, tartós munka- és jövedelemnélküliség, kriminális események, elzárás, szabadlábra helyezés stb. Hogyan képes a család megőrizni ezekben a helyzetekben az egységét, és mit tud tenni?

7.8.3 A mi otthonunk

Különböző, valós környezet bemutatásán keresztül haladva adjon képet a tisztességes szegénységben élők otthonának beosztásáról, fenntartásáról és működtetéséről. Nagyon fontos, hogy a szegénység különböző szintjeihez tartozó életlehetőségekről adjon átfogó képet, azzal a hangsúllyal, hogy mi az, amit mindenütt ki lehet alakítani, ami odafigyelésből, saját erőből megvalósítható. Adjon útmutatást arra, hogy miként mérhető fel és hogyan biztosítható a szükséges és lehetséges élettér, felszerelés-bútorzat és higiénés feltételek.

Kiemelve kerüljenek bemutatásra azok a megoldások, tárgyak és eszközök, amelyek egyéni leleményességnek és ügyességnek köszönhetik a létüket. Adjon választ arra, hogy milyen együttműködésre van szükség a lakás berendezéséhez, fenntartásához és karbantartásához.

7.8.4 A háztartás tudománya

A családi élet, a létfenntartás és az előbbre jutás olyan háttérrel igényel, ahol erre fel lehet készülni, ahol új erőt lehet meríteni, és meg lehet osztani minden örömet és bánatot. Mindez feltétele a családba tartozó személyek kiegyensúlyozott kapcsolatának és a szükséges tárgyi feltételeknek. Különös ügyességre és ötletességre meg kitartásra van szükség a nehéz anyagi körülmények között élőknek, ahhoz hogy gyermekeik és családtagjaik számára mindezt biztosítani tudják. Ebben szerepe kell, hogy legyen az egyes családtagok együttműködésének is.

A tananyag megismerteti a főzés-konyhatechnika, takarítás, mosás, varrás, vasalás, növényápolás-kertgondozás alapfogásaival. Néhány receptet ajánl az egyszerű körülmények között elkészíthető étkezéshez. Ismerteti tartósítási eljárásokat, ezek

egészségügyi vonatkozásait, a háztartásban előforduló kockázatokat, az elsősegélynyújtás fogásait és a szükséges balesetvédelmi intézkedéseket.

Az anyag külön tárgyalja a háztartással összefüggő gazdálkodás kérdéseit, a pénzügyi tervezést, a bevételek és kiadások vezetését, a kölcsönöket és felmerülő adósságcsapdákat.

7.8.5 Az otthon ezermestere

A romák hagyományosan ezermesterek voltak. Évszázadokon át abból éltek, hogy járva az országot, időről időre elvégeztek a házak körül adódó javítási munkákat, és leleményesen elkészítettek eszközöket. Ez a képesség mára sem veszett ki. Ahhoz, hogy másoknál megbízást kapjanak fontos, hogy a saját portán is rendet tegyenek. Változtak az idők. A fogyasztói világ olyan termékeket és szolgáltatásokat dob a piacra, amelyeknek egy része nem javítható, csak eldobható. Mi lesz a sorsa ezeknek a berendezéseknek. Kell-e megvárni a nem mindenütt ismétlődő lomtalanítást? Van-e lehetséges valamit kinyerni és hasznosítani ezekből a tárgyakkól?

A tetőket többnyire továbbra is cserepekkel borítják, az esővizet ereszcatornában vezetik le. Ezek idővel megigazításra, cserére szorulnak. Az árkokat idővel tisztítani kell. Néha megroggyan egy épület a talajvíztől, vagy kidől egy támfal. Elromlik egy zár, vagy eltörik egy egyszerű háztartási gép alkatrésze, és máris kiszolgáltatott helyzetbe kerül a tulajdonos. Talán segítene egy kis reszelés, forrasztás vagy hegesztés.

Ez a modul végigmegy néhány szakmán, megismerteti az alapfogásokat, a szükséges anyagokat és technológiákat és a felmerülő balesetvédelmi kockázatokat. Utalások és magyarázatok útján megismerteti a romák múltjával és kitörési lehetőségeivel.

7.8.6 Gazdálkodás azzal, amink van

Különböző életstratégiák még segíthetnek a romló gazdasági és munkaügyi helyzetben a teljes elszegényedés megállításában, valamilyen állandónak mondható jöve-

delem megszerzésében. Ennek egy része megszerezhető a szociális ellátó rendszer felől. Ehhez ismerni kell a megfelelő szociális jogokat, a szükséges ügyintézés útját. A másik lehetőség a környezetben elérhető erőforrások közvetlen felhasználása. Itt legfontosabb a közvetlen családi fogyasztást ellátó termelési lehetőségek számba vétele, megszervezése és megvalósítása. Végül tágabb kapcsolati hálón keresztül alkalmi bérmunka vállalása.

A modul fő hangsúlya az önállóság, az önsegítés és a szolidaritás lehetőségeinek saját helyzetére vonatkozó azonosításán, és reális alternatívák felvetésén van.

7.8.7 Visszavárunk

Ez a modul erős motivációt ad ahhoz, hogy a család és a meghatározó környezet képes legyen feldolgozni egyik elítélt tagjuk bűncselekményével összefüggésben megváltozott élethelyzetüket. Az elzárással járó időszakot követően a visszafogadás, az együttélés újrakezdése, az esetleg közben megváltozott családi helyzet feldolgozása igen összetett kérdéseket vet fel, amit több szakterület együttműködésével lehet megfelelően kidolgozni.

A bűncselekmények jelentős része abban a környezetben valósult meg, ahova a szabadlábra helyezett visszakerül. Ha ez a visszafogadó környezet közben nem változott meg, és ugyanolyan motivációt ad a bűncselekmények elkövetéséhez, akkor nagy esélye van rövid időn belül a visszaesésnek, a megismételt bűnelkövetésnek.

Nagyon fontos, hogy ne csak formálisan kapjon a szabad lábra helyezett intézményes segítséget, ami nem sokban különbözik számára egy hivatalos ellenőrzéstől. A családot és a befolyásoló környezetet is fel kell készíteni a visszafogadásra. Számukra is megfelelő motivációt kell adni az élet újrászervezéséhez, a közös magatartások megváltoztatásához. Ebben a folyamatban hangsúlyosan kell pszichológiai, csoportdinamikai módszereket alkalmazni.

Megszakadnak, sőt el is szakadhatnak a szabadságvesztés alatt a családi kapcsolatok. Ezeket újra fel kell építeni, vagy új alapokra helyezni. Különösen, ha éppen csa-

ládi konfliktus miatt történt a szabadságvesztés. Ez csak akkor lesz eredményes, ha mindegyik fél kiveszi belőle a részét. De, hogy mi a teendő, azt el kell mondani, meg kell értetni.

7.8.8 Másokkal együtt élünk

Ennek a modulnak a fő témája a roma és nem roma társadalmi környezet meghatározó szerepe, a normális kapcsolatok szükségessége. Ki hogyan látja a másként gondolkodást, a máshova tartozást? Mi az elvárható kölcsönös tisztelet és megbecsülés alapja? Milyen ismert kifogások szoktak felmerülni? Kinek van igaza? És ha ez nem eldönthető, akkor milyen módon kell kifejezni az ellenvéleményt? Mit lehet érteni a viták kulturált lezárásán?

Milyen szerepük lehet közvetítőknél, társadalmi szervezeteknek és mikor van helye a hatóság közbelépésének? Mit lehet tőlük elvárni, és hol van a lehetőségük határa? A hangsúlyt a helyzet helyes értékelésére, valamint az elvtelen kompromisszumokat mellőző konfliktuskerülő mentalitásra kell helyezni.

7.8.9 Kik vagyunk, hogyan élünk?

Ez egy erős önismereti és személyiségfejlesztő modul. Célja a roma identitás tisztázása, a családi és rokonsági kapcsolatok erősítése, a felmerülő konfliktusok azonosítása és oldása. Egyben ehhez kapcsolódik roma kultúrát ismertető szöveg-, mese és néprajzi gyűjtemény. Feldolgozásuk és előadási módjuk a befogadók iskolázottságához és átlagos műveltségéhez illeszkedik.

Szakaszokra bontott képsorokon keresztül kerüljenek ismertetésre a roma eredettörténetek, és a történelmi adatokra támaszkodó vándorlás története. Ebben a modulban legyen szó a Magyarországon ismert és használt roma nyelvjárásokról, és az ezeken megjelent irodalmi és zenei alkotásokról, valamint a vallásos világképről, valamint néhány a romák által tisztelt szakrális helyről és szokásokról.

Különösen fontos, hogy mindjárt az elején legyenek mesék, amelyeket akár letölthető módon hanganyagként hallgathassák a gyermekek.

7.8.10 Ügyintéző kisokos

Ebben a modulban a legalapvetőbb ügyekkel összefüggő legfontosabb információk és minták kerüljenek bemutatásra. Milyen hivatalos igazolványokkal és bizonylatokkal kell rendelkezni ahhoz, hogy valamilyen ügyben intézkedni lehessen? Hogyan néz ki egy taj kártya, egy lakcímkártya, stb.?. Milyen adatokat tartalmaznak ezek? Honnan lehet tudni az érvényességüket?

Iratmintákon keresztül ismertetni, hogy mit kell tartalmaznia egy adásvételi szerződésnek, vagy valamilyen elismervénynek.

Az országos közüzemi szolgáltatók honlapjain keresztül milyen információk érhetőek el (pl. díj-kalkulátorok) és milyen ügyek intézhetőek?

8. Felhasznált szakirodalom

- [1] A 2003. évi cigány felmérésről, 2003, Kemény István - Janky Béla, Beszélő 2003.
- [2] A 68/2007. (VI. 28.) OGY határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervről
- [3] A befektetői igényekhez igazodó képzési programok, a beruházás-, munkahelyteremtés-ösztönző, továbbá a gazdasági szerkezetváltást, technológiaváltást, a foglalkoztatási válsághelyzet megoldását célzó képzési pályázati programok elemzése, 2006, Pallos Józsefné, Nemzeti Felnőttképzési Intézet
- [4] A bűnözés, mint uralom, John Lea, <http://eszmelet.freeweb.hu/64/lea64.html>
- [5] A cigány gazdaságról, 2000., REGIO
- [6] A cigányság egészségi állapota, 2001., Babusik Ferenc - Papp Géza, DELPHOI Consulting
- [7] A cigányság oktatásának egyes kérdései Európában, 1998, Forray Katalin, Magyar Pedagógia
- [8] A cigányság társadalomismerete, 2002, Iskolakultúra, Pécs
- [9] A cigánytelepek közegészségügyi helyzetében bekövetkezett változásai 1997 óta, 2002., Bényei Mária,
- [10] A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében, Kopp Mária Skrabsky Árpád, 2003, Demográfia
- [11] A hátrányos helyzet pedagógiája, 2000., Várnagy Elemér - Várnagy Péter, Corvinus Kiadó
- [12] A kistérségek halandósági különbségei, 2003., Klinger András, Demográfia
- [13] A magyar felnőttképzés az európai integráció folyamatában, 2007., Várnagy Péter, PhD értekezés
- [14] A Magyar Köztársaság 2008. évi költségvetése
- [15] A Magyar Köztársaság kormányának jelentése a Gyermekek Jogairól Szóló Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedésekről 2-3. időszakos jelentés, 2003.
- [16] A magyarországi cigány népesség társadalomföldrajza, 1991., Kocsis Károly - Kovács Zoltán, MTA PTI
- [17] A magyarországi kisebbségek és a bűnözés kapcsolata, 2008, Szobi Veronika, SZIE,
- [18] A magyarországi munkaerőpiac, 2005, Laky Teréz, Országos Foglalkoztatási Köz-alapítvány

- [19]A magyarországi romák egészségi állapota, 1998., Puporka Lajos - Zádori Zsolt, Roma Sajtóközpont
- [20]A roma tanulók iskolai sikerességének és a roma kisebbség helyzetének javítását szolgáló eszközök és a Nemzeti Fejlesztési Terv, 2002, Farkas Péter, Új Pedagógiai Szemle
- [21]A Strukturális Alapok fogadásának előkészítése Magyarországon, 2003. Egészség-ügyi Szociális és Családvédelmi Minisztérium
- [22]A tanulás Kora, 2003. Mayer József, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, <http://www.oki.hu/>
- [23]A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája, Jelentés, 2003-2004, www.parlament.hu/irom37/13633/13633.pdf
- [24]A társadalmi kohézió erősítése, Társadalmi kutatások - Magyarország 2015., 2006, Tausz Katalin szerk.
- [25]A társadalmi újratermelődés zavarai a depressziós kistérségekben, 2007, Laki László, Nemzeti Érdek, I. évf.
- [26]A társadalom peremén : romák a munkaerőpiacon és az iskolában, 2005., Kertesi Gábor Osiris
- [27]Általános iskolai szegregáció- okok és következmények, 2004, Kertesi Gábor- Kézdi Gábor, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek
- [28]Az 1105/2007. (XII. 27.) Korm. Határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai tervhez kapcsolódó, a 2008-2009. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről
- [29]Az anómia elterjedtsége és a normaszegés elfogadottsága három visegrádi országban, 2001., TÁRKI
- [30]Az egészségi állapot társadalmi-területi különbségei Magyarországon, 2004. , Uzzoli Annamária doktori értekezés, ELTE TTK,
- [31]Az erdő anyja: Cigány népmesék és néphagyományok, 1990., Bari Károly, Gondolat
- [32]Borsod-Abaúj-Zemplén Megye lakosságának egészségi állapota és a megye közegészségügyi-járványügyi helyzete 2006., Tisztiorvosi jelentés
- [33]Cigány gyerekek az általános iskolában, 2002. Havas Gábor - Kemény István, Liskó Ilona, Oktatókutatató Intézet, Új Mandátum Kiadó
- [34]Cigánynak lenni Magyarországon, 2000, Kállai Ernő szerk., Kisebbségkutatás
- [35]Cigánynak lenni, 1966, Andorka Rudolf szerk. Társadalmi Riport, TÁRKI
- [36]Cigánytelepek Magyarországon, 2003. Bényi Mária, <http://www.romapage>
- [37]Demográfiai forgatókönyvek 1997-2050, 1988, Habclicsek László, KSH NI
- [38]Eltérő nézőpontból - antropológiai szöveggyűjtemény, 2006, Szuhay Péter

- [39]Emberibb ember, 1994, Várnagy Elemér, JPTE BTK Pedagógia Tanszék
- [40]Esélyegyenlőségi programok, 2007, Tuza Tibor, Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet
- [41]Falusi cigányok 1998, Bánlaky Pál- Kevy Beáta, SzCsM
- [42]Fontolva haladók, A börtönviselték rehabilitációjáról, Severnyák Illés és Vidonyi Dániel,
- [43]Gyorsjelentés az "Életünk fordulópontjai" című demográfiai követéses vizsgálat első hullámának adatfelvétele alapján, 2002., Spéder Zsolt, KSH NI
- [44]<http://www.police.hu/magyarendorseg/tortenet/MoBunugyHelyzet.html>
- [45]Indiai cigányok, avagy életre kelt európai "cigány mítoszok" Indiában. 2008., Lakatos Dóra, Világosság
- [46]Introduction of Poverty Analysis, 2005., World Bank Institute
- [47]Jelentés a cigány kisebbségi oktatás ellenőrzéséről, 2003, Póspai Péter, OKÉV,
- [48]Kézikönyv az Európai Unió Strukturális Alapjainak felhasználásáról, 2006, European Anti Poverty Network (EAPN)
- [49]Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére, 2005., Habcsek László, Aktív Társadalom Alapítvány
- [50]Köz, Teher, Elosztás, 2008, TÁRKI
- [51]Magyarország bűnügyi helyzete a század végén,
- [52]Magyarországi szerzett bűnözés, <http://www.nbh.hu/evk2001/bunozes.htm>
- [53]Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért 2008-2010., 2008. NFÜ
- [54]Nemzeti cselekvési terv a társadalmi összetartozásért, 2004.
- [55]Országos fejlesztéspolitikai koncepció, 2005.
- [56]PISA 2006 - (Programme for International Student Assessment) Összefoglaló jelentés, 2007, Oktatási Hivatal
- [57]Roma/cigány programok támogatásának politikája Magyarországon a rendszerváltást követően., Wizner Balázs, <http://europeum.org.hu/>
- [58]Struktúra és szegénység, Társadalmi metszetek érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció, 2006. Ferge Zsuzsa., Napvilág Kiadó.
- [59]Szegénység és depriváció, 2004, Kapitány Balázs - Spéder Zsolt, KSH NI
- [60]Szegénység, egészség és etnicitás, 2007., Fábíán Gergely et al., Szociológia
- [61]Tájékoztató a kiemelten támogatott kistérségekről, 2008. KSH

Azonosító: Digitális mentőöv a mélyszegénységben élőknek - végleges

Készítette: ENO Advisory Kft. ©2009

Utolsó módosítás: 2009. április 20.

[62]Tájékoztató a települések besorolásáról, 2004. Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal Regionális Fejlesztés Operatív Program Irányító Hatósága

[63]Tanárok informatika kompetenciájának növelése, 2007, Kárpáti Andrea, Iskolakultúra

[64]Tanulmányok a romológia történetéből, 1994., JPTE BTK Pedagógia Tanszék

[65]Tudomány, Innováció, Életminőség, Az MTA intézetei az ország gyarapodásához, 2005. MTA

[66]Új Magyarország Fejlesztési Terv 2007-2013, 2006.

[67]Újabb adatok a vidéki kistérségek és a budapesti kerületek halandósági különbségeiről, 2006., Klinger András, Demográfia

[68]UNDP Annual Report 2008, <http://www.undp.org/publications/annualreport2008/>

9. Rövidítések

AITA – Az Internet Terjesztéséért Alapítvány

AT – Akcióterv

AVOP – Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program

ÁNTSZ – Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat

ÁROP - Államreform Operatív Program

DVD – Digital Versatile Disc

EFS – Európai Foglalkoztatási Stratégia

EKOP - Elektronikus Közigazgatás Operatív Program

ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem

ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete

ESZA – Európai Szociális Alap

ET – Európai Terv

EU – Európai Unió

EU15 – A 15 tagállamból álló EU

GVOP – Gazdasági Versenyképesség Operatív Program

HEFOP – Humán Erőforrás Fejlesztési Operatív Program

K+F+I – Kutatás, Fejlesztés és Innováció

KIOP – Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program

KKV – Kis- és Közepes Vállalkozás

KSH – Központi Statisztikai Hivatal

KTK – Közösségi Támogatási Keret

LHH – Leghátrányosabb Helyzetű

MTA – Magyar Tudományos Akadémia

NCST – Nemzeti Cselekvési Terv

NFT – Nemzeti Fejlesztési Terv

NSRK – Nemzeti Stratégiai Referencia Keret

OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development

OFK – Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció

OP – Operatív Program

PISA - Programme for International Student Assessment

ROP – Regionális Fejlesztési Operatív Program

TÁMOP - Társadalmi Megújulás Operatív Program

TIOP - Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program

UNDP – United Nations Development Program (ENSZ Fejlesztési Program)

ÚMFT – Új Magyarország Fejlesztési Terv

WiFi – Wireless Fidelity

10. Mellékletek - Stratégiai dokumentumok

10.1 A Társadalmi Befogadásról szóló Közös Memorandum

A Közös Memorandumot 2003 decemberében írta alá az Európai Bizottság és a Magyarországot képviselő Egészségügyi és Szociális Minisztérium. A Bizottság valamennyi, 2004-ben csatlakozó országgal aláírt egy ilyen jellegű dokumentumot, amely rögzítette a társadalmi kirekesztés területén jelentkező fő problémákat, kihívásokat és célkitűzéseket, valamint számba vette a rendelkezésre álló eszközöket és a szükséges szakmapolitikai intézkedéseket.

A Memorandumban megjelölt kulcsfontosságú kihívások:

Az EU15-ökkel összevetve magas a munkapiaci szempontból inaktívak aránya (a 15–64 éves korosztály körében Magyarországon: 40,2%, az EU-ban 30%), a foglalkoztatási ráta pedig az átlagosnál alacsonyabb (56,6% a 64,3%-kal szemben). Ebből adódóan Magyarország igen távol van a foglalkoztatás lisszaboni célkitűzéseitől. Mintegy 560 ezer ember inaktivitása nem a gyermeknevelés, a nyugdíjazás vagy a tanulás miatt következett be, holott a szociális védelmi rendszer és a munkapiaci értelemben vett hollétükről való tudás alapvető volna a munkapiacra történő be- vagy visszavezetésükhöz. E kihívás leküzdéséhez szükséges az ösztönzők erősítése, a szaktudással rendelkezők körének bővítése és a szaktudás fejlesztése, az élethosszig tartó tanulás elterjesztése, a munkaerő mobilitásának növelése.

A humán erőforrás-fejlesztés területén is a legnagyobb probléma a foglalkoztatási és aktivitási ráta emelése, mégpedig a munkaerő versenyképességének növelése révén. Ennek eszköze az oktatási rendszer fejlesztése, valamint a hozzáférés javítása, különös tekintettel a tartósan munkanélküliekre, a romákra, a fogyatékossgal élő emberekre, valamint a megváltozott munkaképességűekre.

Problémát jelent a népességfogyás és a magyar társadalom elöregedése. Ennek ellensúlyozására javítani kell a család- és gyermekvédelmi ellátások hatékonyságát, erősíteni kell a nyugdíj és egészségügyi rendszer pénzügyi stabilitását, valamint új bevándorlás politika is szükségessé vált.

A szegénység mérséklésére és körének csökkentésére a megélhetés társadalmilag elfogadott minimális szintjének biztosítása szükséges a minimálbér, a társadalombiztosítás, az univerzális ellátások és a segélyek összehangolt korrekciója révén. Célcsoportok: fiatal és tartós munkanélküliek, inaktívak, gyermekek, fiatalok, fogyatékkal élők, egyedülálló szülők, sokgyermekes családok, romák, egyedülálló időskorúak.

Bérlakás- és szociális bérlakáshiány.

Az egészségügyi szolgáltatások terén a Memorandum az integrált területi ellátásszervezésben látja a megoldást: ez az a reformterv, amely 2004-ben számos vitát követően végül lekerült a kormány napirendjéről, és az ebben az évben hivatalba lépő új kabinet végképp elvetette a tervet.

A civil társadalom, a társadalmi párbeszéd intézményeinek, a jogok és a jogtudat erősítése, küzdelem a diszkrimináció és az előítéletek ellen.

A Memorandum prioritásai között is az NFT-éhez hasonló integrált célok szerepelnek: a kirekesztés elleni fellépés legfontosabb eszköze a foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság feltételeinek javítása, valamint a szociális védelmi rendszer intézményeinek fejlesztése, a hozzáférés lehetőségeinek bővítése. Lényeges szerep jut a területi egyenlőtlenség mérséklésének, a megoldások megtalálásában pedig súlyt helyez a civil társadalom aktivitására, ezzel párhuzamosan a civil társadalom megerősítésére.

A gazdaságpolitika, a foglalkoztatáspolitikai, valamint a társadalmi befogadás integrált értelmezéséből következik, hogy a Memorandum egy részletes gazdasági-társadalmi

helyzetelemzéssel indul: a kulcsfontosságú kihívásokat és a cselekvés területeit ennek alapján jelöli ki.

10.2 Nemzeti Cselekvési Terv a Társadalmi Összetartozásért

A Nemzeti Cselekvési Terv (NCST), amely a 2004–2006 közötti időszakra vonatkozik, szervesen összefügg a Memorandummal. Az NCST az Európai Unió Társadalmi Kirekesztés elleni stratégiájának célkitűzései alapján készült, s illeszkedik az EU15-ök korábban elkészített nemzeti akcióterveinek sorába.

A nemzeti akciótervek az Unió nyílt koordinációjának mintapéldáiként szolgáltak és szolgálnak. Az eredeti bizottsági útmutató négy fő célt nevezett meg, ám ezek operacionalizálása igen nehéznek bizonyult. E tapasztalat nyomán jutott el a Bizottság a következő nyolc kihívás megfogalmazásáig:

1. Befogadó munkaerőpiac
2. Az emberi méltóságot biztosító adekvát jövedelmek
3. Megbirkózás az oktatási és képzési hátrányokkal
4. A családi szolidaritás megőrzése, a gyermekek jogainak védelme
5. Jó lakhatási feltételek mindenkinek
6. Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása a jó minőségű szolgáltatásokhoz
7. A jóléti szolgáltatások eljuttatásának javítása
8. A sokszorosán hátrányos helyzetű, megfosztott térségek regenerálása.

Az NCST igen sok átfedést mutat a Memorandummal, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen a Memorandum a csatlakozni készülő országok számára létrehozott formája volt az EU15-ök által akkor már előírt akciótervnek. A belépést követően a 2004–2006 közötti periódusra vonatkozóan az új tagok is elkészítették a maguk 30–130 oldal közötti akcióprogramjukat.

Az NCST célkitűzései:

1. A foglalkoztatás elősegítése.

2. A közszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása.
3. A szegénység, a tartós és a mélyszegénység csökkentése.
4. Beruházás a jövőbe: a gyermekek jól-létének biztosítása.
5. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem érvényesítése minden területen

Az 1. célkitűzés eleme a foglalkoztatás barát gazdasági környezet kialakítása, az aktív munkaerő-piaci programok, a foglalkoztathatóság javítása oktatással, képzéssel. Cél továbbá a nők foglalkoztatásának elősegítése, a családi élet és a munkahely jobb összeegyeztetése, valamint a munkaerőpiacra való visszalépést támogató közösségi szolgáltatások biztosítása. A számszerűsített célkitűzések közül a foglalkoztatási ráta valamint a képzés és a gyermekek nappali gondozását biztosító férőhelyek emelése.

A foglalkoztathatóság érdekében az alacsony végzettségű, roma, vagy büntetéseljárásban terheltnek minősülő személyekre irányuló integrált munkaerő-piaci és pszichoszociális támogatások programjába az NCST 2008-ig 8 ezer személy bevonását tűzi ki célként.

A négy leghátrányosabb helyzetű magyarországi régió helyi foglalkoztatási stratégiájának kidolgozása nyomán évente 10-14 ezer embert vonnak be a programokba.

A 2. célkitűzés magában foglalja az esélyteremtő közszolgáltatások megteremtését, amely a lakókörnyezetben megvalósuló komplex segítségnyújtó szolgáltatást célozza. Fontos szerep jutna az óvodai nevelés kiterjesztésének a hátrányos helyzetű gyermekcsoportokra, illetve a hátrányos helyzetű, sajátos nevelésű igényű és roma tanulók iskolai integrációjának, többlettámogatásának, pedagógusaik komplex képzésével.

Az egészségügy területén az egészséget támogató társadalmi környezet kialakítása a legfontosabb cél, ami az elkerülhető halálozások megelőzését jelentené.

A 3. célkitűzés a szegénység, a tartós és a mélyszegénység csökkentése érdekében ösztönző és célzottabb segélyezést és egy általános megélhetési minimum kidolgozását tartja szükségesnek. Kiemelten kezelné a zárványszerű szegénységben élőket,

a tartósan munkanélkülieket és családtagjaikat, az egyedül élő időskorúakat, a fogyatékosokkal és a tartós egészségkárosodással élőket, a lakásukat, otthonukat elvesztő családokat, a mentális segítségre szoruló személyeket, a szenvedélybetegeket a diszkrimináció által sújtott csoportok tagjait. Lényeges az utcai szociális munka fejlesztése a hajléktalanok érdekében, ám hasonlóan fontos a munkaerő-piaci és lakástámogatási eszközök bevonásával történő integrált kezelése a hajléktalanságnak.

A lakhatás biztonságának növelése címszó alatt esik szó a Memorandumban külön fejezetben tárgyalt eladósodás problémájáról. A bérlakások arányának növelésével, valamint az otthoneremtés és -megtartás támogatásával kapcsolatos elképzelések a dokumentum elfogadása óta igen nagymértékben megváltoztak: nincs nagy volumenű állami vagy önkormányzati bérlakásépítés. Hasonló a helyzet a szociális törvénykezés modernizációját szolgáló integrált, egységes rendszerben történő elfogadásával.

A 4. cél, a beruházás a jövőbe a családok számára nyújtott pénzbeli és természetbeni ellátásokat, a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatások bővítését, közelebbről az óvodai és bölcsődei férőhelyek bővítését, család- és gyermektámogatási garanciákat, valamint a rászoruló gyermekeknek juttatott ingyenes tankönyveket és étkezést foglalja magába. További cél a szülők munkaerőpiacra történő visszatérésének segítése.

Fontos cél az esélyteremtő oktatási rendszer kialakítása, a diszkriminációs, szegregációs iskolai gyakorlatok elleni küzdelemmel, a lemorzsolódást csökkentő, a felsőoktatásba való bekerülést segítő programokkal.

Az 5. célkitűzés, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem szempontjának általános érvényesítése szerint külön figyelmet kell fordítani a foglalkoztatás, a képzés, a lakhatás, az egészségügy, az igazságügy, a kulturális és anti-diszkriminációs intézkedések terén a roma népesség és a fogyatékosokkal élők integrációjára. Alapvető elvárás a nők speciális szempontjainak figyelembe vétele valamennyi területen. Meg

kell valósítani az ágazati és igazgatási szintek együttműködését és a civil társadalom bevonását.

A cselekvési terv végül, az Unió elvárásainak megfelelően beszámol azokról a jó gyakorlatokról, amelyek mintát kínálhatnak a többi tagállam számára, s amelyeknek elemei a jövőben esetleg beépülhetnek a nyílt koordináció elvárás-rendszerébe. Ilyen jó gyakorlat a védőnői ellátás rendszere, a falu- és tanyagondnoki hálózat, a Rehabilitációs Információs Centrumok létrehozása az állami foglalkoztatási szolgálat intézményeiben. További jó gyakorlat az integrációs program a közoktatásban, amely a roma tanulók elkülönítésének megakadályozásán túl az integrált oktatás feltételeinek megteremtésére is kiterjed.

10.3 Nemzeti Fejlesztési Terv (2004–2006)

A Községek 1260/1992-es, a Strukturális Alapokról szóló általános rendelete alapján a tagállamoknak nemzeti fejlesztési tervet kell készíteniük, amelyben rögzíteniük kell azon fejlesztési céljaikat és prioritásaikat, amelyek társfinanszírozásában az Unió támogatására számítanak. Az NFT nemzeti stratégiai dokumentum, amely összegzi a tagállamok társadalmi-gazdasági helyzetét, valamint a hétéves uniós költségvetési ciklusra szóló terveiket, továbbá egyidejűleg tárgyalási alap, amelyről kiindulva létrejön az adott tagállam és az Európai Bizottság közötti Közösségi Támogatási Keret-szerződés.

Az NFT céljai:

1. Versenyképesebb gazdaság
2. Az emberi erőforrások fejlesztése
3. Jobb minőségű környezet és alap-infrastruktúra
4. Kiegyensúlyozottabb területi fejlődés.

E célok öt operatív program (OP) révén kell megvalósítani:

1. Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP)

2. Humán Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (HEFOP)
3. Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program (KIOP)
4. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)
5. Regionális Fejlesztési Operatív Program (ROP).

Az NFT külön hangsúlyozza, hogy az egyes OP-k integrált módon, egymást kiegészítve valósulnak meg, számolva a szinergikus hatásokkal. A HEFOP-nak a kohézió érdekében megvalósítandó elemei elsősorban a foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság szempontjain keresztül jutnak érvényre. Ennek az OP-nek célja a foglalkoztatási szint növelése, a munkaerő versenyképességének javítása és a társadalmi befogadás erősítése. Célcsoportját jelentik a romák, a munkapiaci szempontból inaktívak, a szenvedélybetegek, a fogyatékossgal élő emberek, a szociálisan hátrányos helyzetűek. Társadalmi beilleszkedésük segítésének alapvető eszköze versenyképességük, foglalkoztathatóságuk, alkalmazkodóképességük, vállalkozási készségük erősítése az aktív munkapiaci eszközök alkalmazásával, az élethosszig tartó tanulás intézményrendszerének kiterjesztésével és a résztvevők körének bővítésével, valamint a szegénység és a diszkrimináció megszüntetése révén.

10.4A HEFOP prioritásai

1. prioritás – Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása. Célja a munkanélküliek reintegrációja a munkaerőpiacra, a hosszú távú munkanélküliség megakadályozása, illetve a fiatal munkanélküliek munkaerőpiacra történő beilleszkedésének elősegítése. Ezek mellett a prioritás a nők munkaerő-piaci részvételének támogatását elősegítő kezdeményezéseket is tartalmaz, beleértve családbarát intézkedéseket, és az intézkedésekhez kapcsolódó, a munkaviszony és/vagy tanulás mellett a hozzátartozók ellátását biztosító szolgáltatások fejlesztését. A prioritás közvetlenül hozzájárul az NFT-ben megfogalmazott foglalkoztatási szint növelésének céljához, illetve az esélyegyenlőség támogatásához.

2. prioritás – Társadalmi kirekesztés elleni küzdelem támogatása a munkaerőpiacra történő belépés elősegítésével. Célja olyan kezdeményezések támogatása,

amelyek a munkaerőpiacra történő belépést segítik elő, különös tekintettel a társadalmi kirekesztéssel leginkább sújtottakra. A munkaerő-piaci beilleszkedés feltételeinek megteremtése érdekében a prioritás az alapfokú oktatáshoz, a képzéshez és a munkalehetőségekhez, illetve a megfelelő színvonalú egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést támogatja. A prioritás továbbá a hátrányos helyzetű, többek között roma fiatalok alapfokú oktatási feltételeinek javítását tűzi ki célul. A prioritás keretében szintén támogatott a hátrányos helyzetű fiatalok képzésben való részvétele, foglalkoztathatóságának javítása érdekében. A munkalehetőségekhez való hozzáférés javítása érdekében a fentiekén túl hangsúlyos továbbá az ápolási és gondozási szolgáltatások fejlesztése.

3. prioritás – Az egész életen át tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség támogatása. A prioritás az oktatási és képzési rendszer hatékonyságának fejlesztését célozza a készségek fejlesztésén keresztül, beleértve a hatékonyabb és a munkaerőpiaci kihívásokra érzékenyebb szakképzés támogatását. Ennek érdekében hangsúlyt kap a munkaerő képzettségnek fejlesztése (beleértve a felnőttképzést) egy hatékonyabb monitoring és végrehajtási rendszer fejlesztésével. Ezek mellett a foglalkoztatottak és egyéni vállalkozók támogatásán keresztül a prioritás a tudásalapú gazdaság és társadalom kihívásainak megfelelő készségek és képességek fejlesztését támogatja. A prioritás közvetlenül hozzájárul az NFT-ben megfogalmazott prioritáshoz, a munkaerő versenyképességének növeléséhez.

4. prioritás – Az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése. A prioritás az oktatási, egészségügyi (beleértve az információs-technológián alapuló szolgáltatásokat) és a társadalmi befogadás területén lévő infrastruktúra fejlesztését támogatja (beleértve a szolgáltatásokhoz való az egyenlő hozzáférést és a kínálati oldal minőségének fejlesztését a még hatékonyabb Európai Szociális Alap (ESZA) által támogatott humánerőforrás-fejlesztési intézkedések érdekében). A prioritás ezek mellett hozzájárul az új Európai Foglalkoztatási Stratégia (EFS) céljainak megvalósulásához, és az NFT kiemelt céljához, a foglalkoztatási szint növeléséhez.

5. prioritás – Technikai segítségnyújtás: forrás biztosítása a program hatékony végrehajtásának elősegítésére.

A HEFOP emellett komoly súlyt helyez a területi egyenlőtlenségek mérséklésére, valamint a szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségeinek bővítésére. Ebből a szempontból fontos a HEFOP 3. prioritása, amely a fő hangsúlyt a humán erőforrások fejlesztésének regionális dimenziójára helyezi:

A társadalmi befogadással közvetlenül foglalkozó HEFOP 2.1, 2.2., 2.3. intézkedések lényege, hogy a foglalkoztathatóság, az oktatás és képzés, valamint az infrastrukturális fejlesztés kérdéseitől nem elválasztva, hanem azokkal szervesen összefonódva hivatottak a kohézió és az inklúzió elősegítésére, erősítésére.

A HEFOP 2.1. intézkedés a hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítására irányul. Ennek eszközeként az integrációs oktatási program kialakítását, szakemberek képzését jelöli meg. Végző célcsoportként a hátrányos helyzetű, főleg roma fiatalokat és gyermekeket, valamint a fogyatékossgal élő fiatalokat és gyermekeket jelöli meg.

A HEFOP 2.2. intézkedés a társadalmi befogadást segítő szolgáltatások hatékonyságának javítását, a szolgáltatások körének bővítését, valamint a szociális és foglalkoztatási szolgáltatások összehangolását tűzi ki célul. Az intézkedés során alkalmazott 16 féle tevékenység a következő:

- Képzés
- Átképzés
- Felkészítés
- Mentálhigiénés képzés
- Konfliktuskezelési tréning
- Mediációs tréning
- Szupervízió
- Munkaerő-piaci ismeretek

- EU-s ismeretek
- Számítógépes ismeretek
- Elektronikus tanulás
- Együttműködések kialakítása
- Képzési tematikák, tananyagok kidolgozása
- Módszertanok kidolgozása
- Szükségletfelmérés
- EU-s gyakorlatok átvétele.

Közvetlen célcsoportok:

- A szociális szférában dolgozó civil és önkormányzati szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások szakemberei és önkéntesei, szociális igazgatásban dolgozók.
- Hivatásos pártfogók.
- A család és munkahely összeegyeztetését célzó szervezetek, szolgáltatások, intézmények munkatársai.

Közvetett célcsoport:

- Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok
- Veszélyeztetett fiatalok,
- Hátrányos helyzetű családok
- Gyermeküket egyedül nevelő nők
- Tartós munkanélküliek
- Szegények
- Fogyatékossgal élők
- Szenvedélybetegek
- Pszichiátriai betegek
- Hajléktalanok
- Pártfogás alatt álló bűnelkövetők
- Hátrányos helyzetű térségek, települések lakói.

A HEFOP 2.3. intézkedés a hátrányos helyzetű emberek, köztük a romák foglalkoztatásának elősegítésére irányul. Célja, hogy a hátrányos helyzetű csoportokat segítse a munkapiaci beilleszkedésben. A szöveg megállapítja, hogy ebből a szempontból a leghátrányosabb helyzetben a romák vannak Magyarországon. A beilleszkedés elérése érdekében képzések, készségi felmérés és -fejlesztés, speciális eszközök használata, munkapiaci és szociális szolgáltatások, valamint az ezeket szolgáló szakmai intézmények fejlesztése fogalmazódik meg specifikus célként. Célcsoportként a következőket jelöli meg:

- hátrányos helyzetű emberek, különösen a romák
- alacsony iskolai végzettségű emberek, szakképzettséggel nem rendelkezők
- 45 év feletti munkanélküli emberek
- elítélt, fogva tartott és börtönből szabaduló emberek
- fogyatékkal élő, illetve megváltozott munkaképességű emberek
- hátrányos helyzetű fiatalok
- szenvedélybeteg emberek
- tartósan munkanélküli emberek.

A HEFOP 4.2. intézkedés a társadalmi befogadást támogató szolgálatok infrastrukturális fejlesztését tartalmazza. Első komponense célként jelöli meg a nők és férfiak esélyegyenlősége szem előtt tartásával a családi élet és a munkahely összeegyeztethetősége érdekében a gyermekek nappali ellátását, tehát a bölcsődei és óvodai ellátás bővítését. A második komponens a hajléktalanok és a fogyatékossgal élő emberek nappali ellátásának intézményeinek fejlesztését segítené.

10.5 Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió

A fejlesztés legtagabb kerete az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió (OFK), amely a 2007–2020 közötti időszakra vonatkozóan meghatározza a fejlesztési prioritásokat. A szöveg hivatkozik a lisszaboni folyamat 2005. márciusi módosítására, ám

– mint az a felsorolásból is látható – rögzíti, hogy a versenyképesség és a foglalkoztatás kiemelt céljai mellett a korábbi szempontokat, jelesül a területi és társadalmi kohéziót sem lehet figyelmen kívül hagyni. Szintén itt fogalmazódott meg a társadalmi és gazdasági kohézió, az összetartó társadalom erősítésének, valamint a szolidaritás növelésének gondolata. Ezek a területi különbségek csökkentését, másrészt a szociális szolgáltatások legszegényebb rétegekre koncentrááló fejlesztését irányozzák elő.

Az OFK koncepciójában meghatározott stratégiai célok:

- A versenyképesség tartós növekedése
- A foglalkoztatás bővülése
- A versenyképes tudás és műveltség növekedése
- A népesség egészségi állapotának javulása
- A társadalmi összetartozás erősödése
- A fizikai elérhetőség javulása
- Az információs társadalom kiteljesedése
- A természeti erőforrások és környezeti értékek fennmaradása és fenntartható hasznosulása +1. Kiegyensúlyozott területi fejlődés (OFK, 21.)

Így a lisszaboni stratégia a foglalkoztatás bővítésén túl kiterjed a társadalmi befogadásra, a szociális védelem korszerűsítésére, ezen belül a minőségi egészségügyi, szociális szolgáltatásokra, a hátrányos helyzetűek és kirekesztettek reintegrációjára, az esélyegyenlőségre is, fokozottan támaszkodva a közoktatásban, a felnőttképzésben és a hátrányos helyzetűek munkaerő-piaci reintegrációjában rejlő lehetőségekre. Az OFK lényegében összefoglaló fejlesztési terv, amelyhez majd a többinek igazodnia kell, s amely elvileg a leghosszabb időtávot öleli fel

10.6 Európa Terv

Az Európa Terv (ET) sajtószerű dokumentum. Keveréke az 2004-2006 időszakra vonatkozó „első” Nemzeti Fejlesztési Tervnek és a kormány európai felzárkózást cél-

zó választási programját, valamint a 2007-2013 időszakra vonatkozó fejlesztési elképzeléseket is tartalmazza. Valójában az Európai Unió által nem számon kérhető belpolitikai dokumentumnak tekinthető. Amiért említeni kell az, hogy önálló fejezetben szól a szegénységről és kirekesztésről, és ezeken belül is kiemelve a magyarországi romák helyzetéről.

A magyar kormány álláspontja 2004-ben megegyezett a lisszaboni stratégiával abban, hogy a versenyképesség és a társadalmi kohézió egyenrangú, egymást erősítő célkitűzések. Egyben a kormány politikailag deklarálta, hogy melyek a társadalmi problémák által érintett rétegek, s elköteleződött felemelkedésük elősegítése mellett. A társadalmi kohézió szempontja jelenik meg a területi egyenlőtlenségek taglalásakor is, politikai szinten elismerve a regionális lejtő létének egyébként jól ismert tényét.

10.7 Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK, 2007–2013)

Az EU által lefektetett rendelkezések szerint a Nemzeti Fejlesztési Terv és Közösségi Támogatási Keret (KTK) helyét az egyszerűsített programozási dokumentum, a Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK) váltja fel. Ez más oldalról az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) cím alatt megfogalmazott „második” Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT 2) az első helyébe lépve 2007. január 1-jén indult az új uniós költségvetési ciklusban. Beavatkozásokra a lisszaboni célrendszer alábbi területein kerül sor:

1. Elektronikus közigazgatás fejlesztése

- az elektronikus közigazgatás folyamatainak megújítása,
- a hozzáférés javítása.

2. Gazdaságfejlesztés

- a kutatás-fejlesztés és az innováció (K+F+I) támogatása,
- vállalkozásfejlesztés (kiemelten a KKV-ké),
- az üzleti környezet fejlesztése,

- pénzügyi eszközök a KKV-k forrásbevonási lehetőségeinek javítására.

3. Energiagazdálkodás

- a megújuló energiafelhasználás növelése,
- az energiafelhasználás hatékonyságának javítása.

4. Közlekedésfejlesztés

- az ország és a régióközpontok nemzetközi (közúti, vasúti és vízi úti) elérhetőségének javítása,
- közlekedési módok összekapcsolása, gazdasági központok intermodalitásának és közlekedési infrastruktúrájának fejlesztése,
- városi és elővárosi közösségi közlekedés fejlesztése.

5. Humán erőforrás fejlesztése

- a foglalkoztathatóság fejlesztése, a munkaerőpiacra való belépés ösztönzése,
- alkalmazkodóképesség javítása,
- minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek,
- a felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése a tudásalapú gazdaság kiépítése érdekében,
- a társadalmi befogadás, részvétel erősítése,
- egészségmegőrzés és az egészségügyi humán erőforrás fejlesztése.

A 3. prioritása a társadalom megújulása, amelyet a következő beavatkozáscsoportok mentén képzel megvalósítani.

A foglalkoztathatóság javítása, amelynek tervezett eszközei: a munkaerő-piacra való belépést segítő és munkavállalásra ösztönző szolgáltatások; a munkavállaláshoz szükséges tudás és készségek fejlesztése; a munkanélküliség tartóssá válásának megelőzése; a munkaerőpiacon belüli átmeneteket segítő intézkedések; a hát-

rányos helyzetűek foglalkoztatását segítő támogatások; járulékkedvezmények; a foglalkoztatási rehabilitáció fejlesztése;

Az alkalmazkodóképesség javítása, amelynek tervezett eszközei: a szakképzés intézményi szerkezetének átalakítása, valamint a szakképzés és az akkreditált felnőttképzés regionális hálózatának kialakítása; a szociális partnerek készségeinek fejlesztése; a szerkezetváltás munkaerő-piaci hatásainak csökkentése; rugalmasság és biztonság a munkaerőpiacon (beleértve a munka és a családi élet összehangolását segítő szolgáltatásokat és a családbarát munkahelyi gyakorlat elterjesztését); a civil szervezetek, az egyházak szolgáltatói szerepre felkészítése.

A minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek, amelynek tervezett eszközei: a problémamegoldó képesség, a digitális írástudás, a nyelvi, természettudományos és életviteli készségek fejlesztése; a képzés, valamint a társadalom és a gazdaság igényeinek összehangolása; a gazdálkodási és vállalkozási készségek fejlesztése; a komplex pedagógiai fejlesztési programok; mérési és értékelési rendszer kiépítése; a pedagógusképzés és –továbbképzés megújítása; költséghatékony szervezeti formák bevezetése; a területi együttműködések és a hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatásának támogatása.

A kutatás-fejlesztéshez és az innovációhoz szükséges humán-erőforrások fejlesztése, amelynek tervezett eszközei: a felsőoktatási reform, a bolognai folyamat folytatása, a felsőoktatás minőségi fejlesztése; a regionális tudásközpontok kialakítása; kutatóegyetemek, főiskolák támogatása; a tehetséggondozás intézményrendszerének fejlesztése; gyakorlatorientált felsőoktatási programok; a műszaki és természettudományos képzés bővítése.

Az egészségmegőrzés, valamint a társadalmi befogadás és részvétel, amelynek tervezett eszközei: az egészségfejlesztés és egészségmegőrzés fejlesztése, az egészséges életmódra ösztönzés; a szociális szolgáltatások fejlesztése, a gyermekszegénység csökkentése; a hátrányos helyzetűek – köztük különösen a romák és a fogyatékkal élők – társadalmi integrációja; az iskolai lemorzsolódást és devian-

ciát csökkentő intézkedések; diszkrimináció elleni küzdelem, a szociális, gyermek-, ifjúsági és esélyegyenlőségi szolgáltatások fejlesztése, a társadalmi tőke és a helyi közösségek erősítése, a civil szervezetek megerősítése, a fogyasztók és az ellátottak védelme, a kulturális tőke fejlesztése.

A humán infrastruktúra fejlesztése, amelynek tervezett eszközei: fizikai, környezeti és kommunikációs akadálymentesítés, a rehabilitáció rendszerének korszerűsítése, a gyermekek napközbeni ellátásainak fejlesztése, többfunkciós humán szolgáltató központok létrehozása; a nagy létszámú szociális és gyermekvédelmi intézmények korszerűsítése; a szakképzés infrastrukturális feltételeinek javítása, regionális képzési hálózatok kialakítása; oktatási és egészségügyi informatikai fejlesztések; a felsőoktatási alpinfrastruktúra, a műszaki és természettudományos képzést szolgáló infrastruktúra, a szolgáltató- és innovációs központok megerősítése; az egészségügyi ellátórendszer struktúraváltását támogató ellátási formák és az infrastrukturális feltételek javítása, prevenciók, gyógyító és rehabilitációs célú kiemelt egészségügyi intézmények fejlesztése; az integrált foglalkoztatási és szociális szolgáltató rendszer infrastrukturális feltételeinek megteremtése; kulturális szolgáltatásokhoz és a kreatív gazdasághoz kapcsolódó fejlesztések; az Európa kulturális fővárosa projekt.

Ezek a beavatkozások a Társadalmi Megújulás (TÁMOP), valamint a Társadalmi Infrastruktúra operatív programok (TIOP) keretei között valósulhatnak meg. E programokat kiegészítik majd a regionális operatív programok és az Államreform Operatív Program (ÁROP) és az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) intézkedései is. A fizikai és környezeti akadálymentesítést valamennyi operatív program fejlesztései esetében meg kell valósítani.

10.8 Az e-Befogadás és a Digitális Írástudás Akcióterve (2008–2010)

A Digitális Írástudás Akciótervet az Európai Unió e-Befogadás (e-Inclusion) és e-Készségek (e-Skills) kezdeményezéseinek indíttatására, azok céljaival összhangban kívánják megvalósítani. Maga az e-Befogadás az EU-nak a digitális írástudás növe-

lésére, és az internet-hozzáférés hiányából fakadó kirekesztettség mérséklésére irányuló szakpolitikája azzal, hogy ennek fogalmi lehatárolása még az EU szintjén sem teljesen egyértelmű. Az Országgyűlés 110/2008 X.10) OGY határozata a 2008. évet Magyarországon az e-Befogadás évének nyilvánította.²

A címben jelzett akcióterv (AT) célja, hogy 2010-ig a digitálisan írástudatlan felnőtt népesség részaránya a jelenlegi 51%-os szintről 33%-ra csökkenjen.

Az akcióterv középpontjában a számítógép- és internethasználatot gátló kognitív akadályok (motiváció hiánya, információhiány, érdektelenség, hozzá nem értés) lebontása áll. Az akcióterv két pillére a motiváció erősítése és a képzettség fejlesztése, a tanulás ösztönzése. A pilléreken belül a szemléletformálás, az érdeklődés felkeltése, a bizalom erősítése, valamint a tudás- és információátadás élveznek elsőbbséget.

Az akcióterv hat akciót nevesít 2008 és 2010 között; többük megvalósítása már megkezdődött. Beemeltek már futó programokat is (Netrekész, eMagyarország, Wifi-falu), ezzel is növelve a különféle intézkedések, programok közti összhangot.

Az akcióterv indikátorait és az akciók megvalósulását 2008 és 2009 végén tekintik át, ami lehetőséget teremt a kitűzött célok megvalósíthatóságának nyomon követésére, az elért eredmények, illetve az esetleges kudarcok értékelésére, valamint az akciók finomhangolására. Az akcióterv átfogó monitoringjára 2010-ben kerül sor.

² Lásd: A Magyar Köztársaság Kormányának jelentése az Országgyűlés e-Befogadásügyi Eseti Bizottsága részére a 110/2008. OGY határozat szerinti, e-befogadással összefüggő kormányzati feladatok állásáról, Budapest, 2009. december 19.

10.9 Az európai gazdasági fellendülés terve³

A COM(2008) 800 final jelű dokumentum, amit más néven csak Barroso csomagnak neveznek, mintegy 5 milliárd Euro összeget irányoz elő a lisszaboni stratégia négy kiemelt területén tett lépések, infrastruktúra és energia fejezetén belül 2009-ben és 2010-ben a transzeurópai összekapcsolt energiahálózatokkal és a szélessávú infrastruktúrával kapcsolatos projektekre (5. intézkedés). Mindenellett a kutatás és innováció területén előírja a nagysebességű internet-hozzáférés biztosítását mindenki számára (10. intézkedés).

A Barroso csomag megállapításai szerint a szélessávú internet-csatlakozás elősegíti a technológia gyors terjesztését, amely az innovatív termékek és szolgáltatások iránt felmerülő igényt eredményezi. Európa ellátása ezzel a modern infrastruktúrával legalább olyan fontos, mint a vasutak megépítése volt a 19. században. Európa helyhez kötött és vezeték nélküli kommunikációban betöltött vezető szerepének erősítése érdekében, valamint a magas hozzáadott értéket biztosító szolgáltatások fejlesztésének felgyorsítása érdekében az Európai Bizottságnak (Bizottság) és a tagállamoknak együtt kell dolgozniuk az érdekelt felekkel a hálózatok kiterjesztésének és korszerűsítésének felgyorsítására vonatkozó szélessávú stratégia kifejlesztése érdekében.

A stratégiát közpénzekből finanszírozzák annak érdekében, hogy szélessávú hozzáférést biztosítsanak olyan kevésbé ellátott és magas költségű területeken is, ahol a piac nem tud szolgáltatásokat biztosítani. A cél a 100%-os nagysebességű internet lefedettség elérése 2010-ig.

Továbbá cél az is, hogy a meglévő hálózatok teljesítményének növelése érdekében a tagállamok elősegítsék a versenyképes beruházásokat az üvegszál hálózatok

³ A Bizottság közleménye az Európai Tanácsnak - Az európai gazdasági fellendülés terve - COM(2008) 800 végleges

Azonosító: Digitális mentőöv a mélyszegénységben élőknek - végleges

Készítette: ENO Advisory Kft. ©2009

Utolsó módosítás: 2009. április 20.

területén, és támogassák a Bizottság javaslatát a vezetékek nélküli szélessávú szolgáltatások kiterjesztésére vonatkozóan.

A csomag az 5. intézkedésnél említett 5 milliárd Eurós támogatás felhasználásával további 1 milliárd Eurót különít el ezekre a hálózati fejlesztésekre 2009-ben és 2010-ben.